

70.186.698
Бел.05

Чытайце ў нумары:

Ідзі Леніна жывуць
і перамагаюць ●
Слаўная дачка на-
шай Айчыны ● Ка-
лі бачыць сэрца ●
Апошняя радыёгра-
ма ● Чакаем сваіх
Каралёвых ● Апавя-
данне „Перад сві-
таннем“ ● Вершы

**работніца
і сялянка**

5 1970

МАНЕЎРЫ „ДЗВІНА“

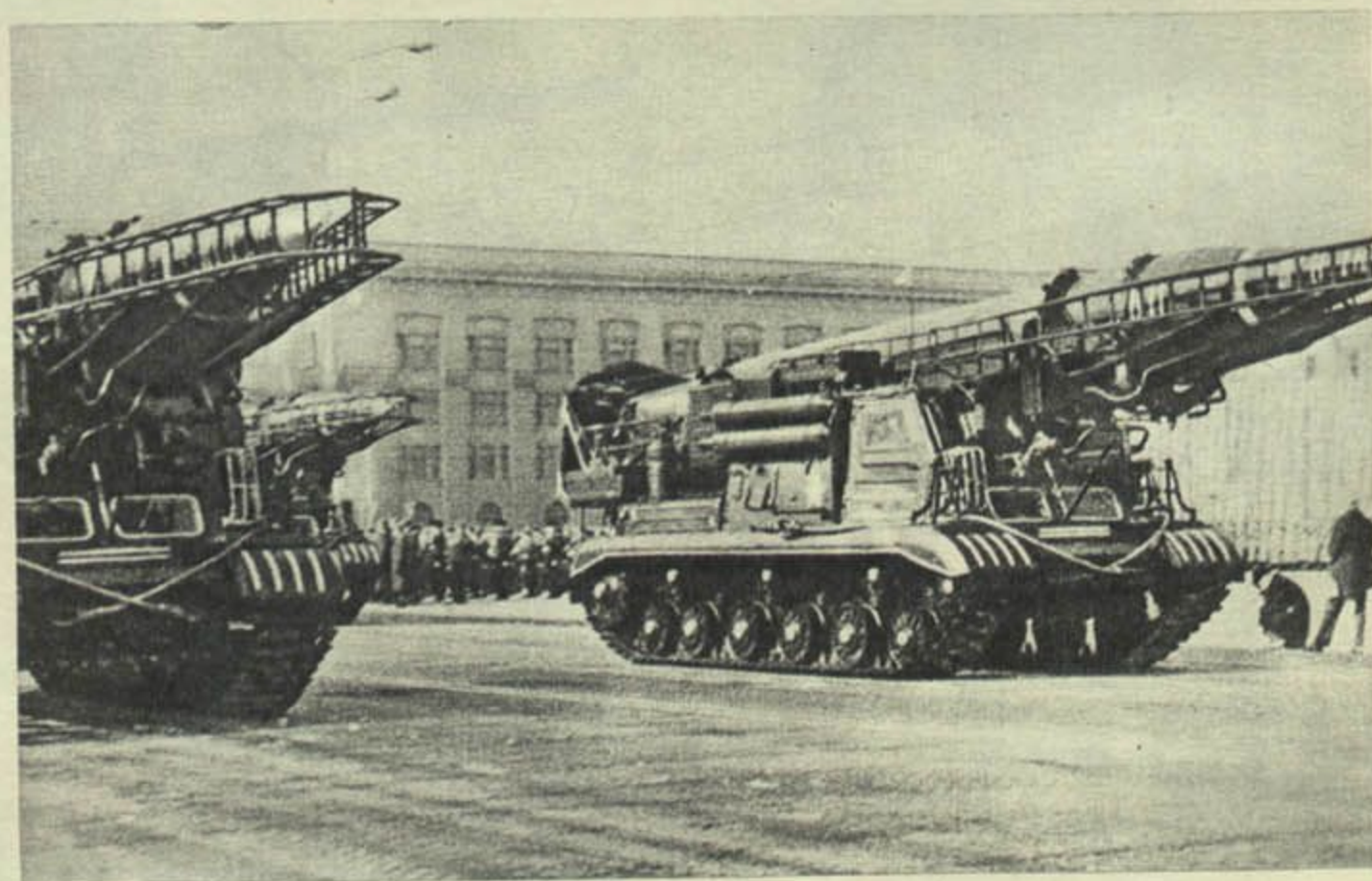
Выдатна дзейнічаў у складаных умовах «бою» ваенны лётчык інжынер-лейтэнант Арнольд Маргенсон.

Экіпаж машыны баявой.

На кароткім прывале.

Агляд войск, якія ўдзельнічалі ў манеўрах «Дзвіна».

Фота Е. Кольчанкі.

40.100.050

Да 25-годдзя з дня перамогі над фашыскай Германіяй

САВЕЦКАЯ жанчына заслужыла ў Вялікую Айчынную вайну нязгасную славу на фронце і ў тыле, працуючы на абарону Айчыны. На Заходнім, а пасля і на Трэцім Беларускам франтах змагаліся і неслі баявую службу дзесяткі тысяч жанчын, у аднолькавай меры выконваючы ўсё тое, што рабілі воіны-мужчыны.

Былі — лётчыцы, снайперы, разведчыцы, сувязісткі, амаль цалкам былі ўкамплектаваны службы медыцынскай, дарожна-каменданцкай, ваеннай пошта і многія іншыя. У вайну штаб фронту закінуў вельмі шмат жанчын у тыл ворага для агентурнай работы. І яны з гонарам выканалі свой баявы абавязак перад Радзімай.

І вось тут, ля Опернага тэатра, 3-га ліпеня фарсіраваў Свіслач танк «Баявая сяброўка», аваяны воінскай славай.

У верасні 1943 года ў 26-ю танкавую брыгаду прыбыло з Омска танкавае папаўненне — танкі «Т-34» разам з экіпажамі. На адным з іх на вежы было вялікімі літарамі напісана: «Бая-

перакінуты і танкавы корпус генерала Бурдзейнага, у які ўваходзіла брыгада палкоўніка Несцерава. На гэтым маршы М. В. Акцябрская паказала і ўменне, і ўпэўненасць, і дастатковую для вадзіцеля вынослівасць.

Але як толькі брыгада прыйшла ў раён сканцэнтравання, М. В. Акцябрская запратэставала і патрабавала, каб яе танк

СЛАЎНАЯ ДАЧКА НАШАЙ АЙЧЫНЫ

вая сяброўка». Прымаючы рапарт камандзіра танка лейтэнанта Пятра Чабоцькі, камандзір брыгады палкоўнік Несцераў са здзіўленнем разглядаў механіка-вадзіцеля — шчуплага хлопца. Чабоцька прадставіў: «Механік-вадзіцель — Марыя Акцябрская». «Што ж я з табой, галубка, рабіць буду? — думаў палкоўнік. — Гэта ж табе не якая-небудзь жаночая снайперская каманда, а танкі!» І камбрыг назначыў танк у роту кіравання.

У кастрычніку, пасля ўзяцця Смаленска, войскі Заходняга фронту выйшлі да граніцы Беларусі. Сюды з-пад Ельні быў

назначылі ў лінейную роту. І вось аднойчы ўвечары камісар брыгады запрасіў яе да сябе ў зямлянку.

Марыя Васільеўна села на цурбачок, заціснула пілотку ў руках.

— Страшнае гора мяне прывяло сюды на фронт, — і яе голас уздрыгануў. — Я страціла дзяцей і мужа... Усё, чым я жыла, — гэтага раптам не стала. І я загарэлася жаданнем пайсці на фронт, помсціць ворагу і за сваіх блізкіх, і за зняважаную Радзіму, і за страшэннае гора, пакуты і ахвяры нашага народа... Я вырашыла ўсё, што ёсць у мяне — сваё і

Пралетарыі ўсіх краін, яднайцеся!

**работніца
і сялянка**

№ 5

МАЙ
1970

ШТОМЕСЯЧНЫ ГРАМАДСКА-Палітычны і літаратурна-мастацкі часопіс

ГОД ВИДАНИЯ СОРАК ШОСТЫ
ВИДАНИЕ ЦК КП БЕЛАРУСИ

Выдавецтва ЦК КП Беларусі.

мужава, — прадаць, а грошы і зберажэнні ахвяраваць на пабудову танка. Чамусьці я вызначыла на гэта пяцьдзсят тысяч. Прадала ўсе рэчы — але да гэтай сумы далёка не хапала. Тады я вырашыла працаваць, працаваць не шкадуючы сябе і збіраць грошы на танк.

М. В. Акцябрская паступіла на фабрыку, а апрача таго вышывала: яна была ўмелая вышывальшчыца. Людзі, ведаючы, што яна збірае грошы на танк, ахвотна куплялі яе вы-

шыўкі.

— І вось, — працягвала яна, — нарэшце сабрала пяцьдзсят тысяч, унесла іх у банк. Затым напісала пісьмо ў Маскву, у ЦК партыі, таварышу Сталіну, прыклала квітанцыю аб узносе гэтых грошай і папрасіла назваць танк «Баявая сяброўка», а мяне назначыць на гэты танк механікам-вадзіцелем. Неўзабаве я атрымала з ЦК адказ: мая просьба задавальнялася. Я берагла гэта пісьмо як святую рэліквію.

Дзяржаўная
бібліятэка
БССР
Дз. 1. 1. 1. 1. 1.

Таварыш камісар, вы ж партыйны і павінны мяне зразумець. Пасадзейнічайце, каб наш танк увялі ў страваю роту!

З экіпажам Марыя Васільеўна жыла душа ў душу. У баі яна была старэйшым таварышам, а па-за боем — маці. Абшывала і абмывала іх ды і чымнебудзь смачненькім частавала: праснакамі, а часам і ватрушкамі. І яны плацілі той жа цеплынёй: зімой змайстравалі ёй маленькую печку, нават сухія цурачкі загадзя падрыхтоўвалі.

Нарэшце ў сярэдзіне кастрычніка сорак трэцяга года жаданне Марыі Акцябрскай здзейснілася. У гэты час корпус генерала Бурдзейнага сканцэнтравалася ў раёне Козырава — Недвіж. За ім стаў Трэці гвардзейскі кавалерыйскі корпус генерала Аслікоўскага, а далей на поўдзень, недалёка ад вёскі Леніна, — паўнакроўная, са сваім танкавым палком, Першая польская імя Тадэуша Касцюшкі пяхотная дывізія генерала Берлінга.

Корпус генерала Бурдзейнага ўваходзіў у прарыў на ўчастку Баева — Сухіна і павінен быў нанесці ўдар на Оршу з поўдня, а Трэці гвардзейскі кавалерыйскі корпус наносіў удар на Оршу з поўначы, і гэтым вырашаўся лёс «Аршанскай крэпасці на Дняпры». Але так не атрымалася. Гітлераўскае камандаванне, мусіць, даведалася, што тут уводзіцца польская дывізія, у якой яно бачыла нараджэнне Войска Польскага, і рашыла патапіць дывізію імя Касцюшкі ў крыві.

І вось раніцой, калі савецкія танкі і пяхота, следуючы за агнявым валам, рушылі ў наступленне, на іх адразу ж наваліўся ўраган агонь, асабліва на польскую дывізію. Наша артылерыя і «кацюшы» з яшчэ большай сілай адказалі ворагу. Сівы туман пачарнеў ад уздыбленай зямлі. І ў гэце пекла палкоўнік Несцераў кінуў у бой усе танкі брыгады, у тым ліку і танк «Баявая сяброўка».

Бітва ішла з неаслабнай сілай удзень і ўначы. Біліся не на жыццё, а на смерць. Абодва бакі неслі вялікія страты. Варожэе супраціўленне было зломлена, нашы авалодалі першымі беларускімі вёскамі — Асташкавічамі і Панізоўем.

Марыя Васільеўна атрымала першае баявое хрышчэнне і паказала сябе адважным, валавым байцом.

21 кастрычніка корпус генерала Бурдзейнага наступаў на Дуброўна. Палкоўнік Несцераў смела накіраваў у бой «Баявую сяброўку», але на ўсякі выпадак падстрахаваў яе сваім танкам, які вёў старшы сержант Мікалай Чайка — выпрабаваны ў баі, смелы і рашучы.

Ноч была вельмі халодная, але «Баявая сяброўка» завялася адразу і, пагойдваючыся на купінах, ходка пайшла і смела рушыла на кулямётны дзот, навалілася на яго, прыдушыла і пагнала гарнізон, на хаду расстрэльваючы ўцякаючых ворагаў.

«Баявая сяброўка» наступала на Оршу ўздоўж Мінскай аўтастрады, наносячы ўдар на Каробішча. Надвор'е тады было вельмі дрэннае — холад, гразь па калена, у нізінах суцэльная багна. Круглыя суткі дождж. Трое сутак біліся — і не прабіліся... У канцы лістапада камандаванне паўтарыла тут наступленне. Цяпер брыгада наносіла ўдар на Новае Сяло. І вось крануліся нашы танкі, а разам з імі і «Баявая сяброўка». У нізіне яе вежа то знікала сярод кустоў, то зноў паяўлялася. Нарэшце танк выбраўся з вады і, страляючы на хаду, пайшоў проста на амбразуру, якая палыхала выстраламі, і патушыў яе. Потым павярнуў управа на гармату, што страляла з-за маскіроўкі, і раздушыў яе... Але тут жа сам наткнуўся на агонь кінжальнага дзеяння...

Мінулі суткі, насталі другія, а «Баявой сяброўкі» няма і няма... Моцнае хваляванне ахапіла ўсю брыгаду. Увесь час працавалі разведка і пошукавыя групы танкістаў і пяхоты, але дарэмна. Нібы скрозь зямлю правалілася... На трэці дзень на святанні чуем: штосьці грукоча, але не з боку Каробішча, а з поўначы, ад вострава Юр'ева. Хто быў паблізу — усе высыпалі на ўзлесак. Ішла «Баявая сяброўка». Уяўляецца, што было? Увесь натоўп кінуўся да яе. Абдымкі, пацалункі... Усе жывыя. Толькі Марыя Васільеўна кульгала, яе закрунула асколкам. Яна кінулася да першага танкіста і ад радасці заплакала. Першы раз бачылі на яе вачах слёзы.

Аказваецца, снарадам пашкоджана ў танка гусеніцу. Пад покрывам дажджу Марыя Васільеўна спусціла танк у балота. Там, дачакаўшыся больш спрыяльнай абстаноўкі, танкісты з дапамогай партызан палка Садчыкава замянілі тракі, а ўначы партызаны абходным шляхам вывелі танк на правы фланг 56-й дывізіі.

У сярэдзіне снежня корпус генерала Бурдзейнага перавалі яшчэ больш на поўнач, бліжэй да Віцебска. Тут ён уступіў у бой за чыгунку Віцебск — Смаленск. Наступалі на Вялікае Сяло і Рамашына. Кожны дзень ішлі напружаныя баі. Надвор'е ўсёй зімовай лютасцю апалчылася супраць наступаючых — снегапад, мяцеліцы, маразы, неба закрыта — ніякай падтрымкі з паветра.

Нягледзячы на гэткае злоснае надвор'е, Марыя Васільеўна не сумавала. Яна сваёй

жыццярэдаснасцю, бадзёрасцю і клопатамі натхняла свой маляды экіпаж. Напярэдадні наступлення яна прымусіла сваіх малайцоў памыць ногі, змяніць парцянкі, пагальціца, падшыць (зрэшты сама ім падшыла) падкаўнерыкі, а раніцой пачаставала іх перад франтавой чаркай «сібірскімі» пельменямі, на што яна была майстар. Бывала, часам з нічога такое зробіць, што аж пальчыкі абліжаш.

15 студзеня армія перайшла ў наступленне. На гэты раз брыгада наступала ўначы на станцыю Крынкі. «Баявая сяброўка» ў складзе лінейнай роты атакавала саўгас «Крынкі», з садоў якога палыхаў агонь варожай батарэі. На гэты раз Марыя Васільеўна без падстрахоўкі Чайкі — ён ішоў у складзе іншага батальёна — павяла сваю «Баявую сяброўку» на чыгуначны насып — асноўную пазіцыю гітлераўцаў.

Тут яна прыдушыла кулямётнае гняздо, якое страчыла трасіруючымі кулямі, і адважна рушыла на вырчку суседняга танка, проста на страляўшую гармату. Душу ахапіў страх, калі чорны сілуэт «Баявой сяброўкі» ішоў насустрач агню і лятучым распаленым балванкам... Але «Баявая сяброўка» смела пайшла на гэтую грозную гармату і патушыла яе агонь. І тут жа рушыла на ўспышкі агню другой гарматы... Але не дайшла. З-пад яе гусеніц вырвалася полымя, танк уздрыгануў, развярнуўся ўправа і замёр. Канец?.. Але не, вежа «Баявой сяброўкі» павярнулася ўлева і павяла агонь. Аказваецца, лейтэнант Чабоцька ўступіў у аднаборства з гарматай ворага, а Ясько і Галкіна накіраваў рамантаваць гусеніцу, загадаўшы Марыі Васільеўне сядзець на месцы. Але куды там! «Як гэта так? Хлопцаў выкінуў на мароз, пад агонь, а я «сядзі»?..

І як лейтэнант Чабоцька ні крычаў, загадваючы ёй сядзець на месцы, Марыя Васільеўна кінула яму: «Я механік-вадзіцель і абавязана быць там, рамантаваць свой танк разам з імі!» і імгненна выскачыла праз пярэдні люк... І вось калі гусеніца амаль была гатова — разарваўся снарад. Яго асколак, ударыўшы над левым брывом, зваліў Марыю Васільеўну, а другі асколак параніў Ясько. «Баявую сяброўку» выцягнулі з бою, Марыю Васільеўну тут жа павезлі ў медсанбат. У медсанбате яна слёзна прасіла камандаванне, баявых таварышаў, урачоў не адпраўляць яе ў шпіталь. «Сябры мае баявыя, не адпраўляйце мяне. Мне тут будзе лепей... А за мяне не бойцеся — вытрываю».

Па праўдзе кажучы, цяжка было расставацца. Але асколкі закруцілі мозг, і каманда-

ванне брыгады было вымушана накіраваць яе ў шпіталь — там быў цудоўны хірург-акуліст маёр Нікольскі. Ён выдатна правёў аперацыю, выцягнуў з мозгу асколкі. Левае вока вынялі. Марыя Васільеўна добра перанесла аперацыю і нават спачатку падавала надзею на папраўку... Але паранены мозг не змог процістаяць запаленню. Праз месяц эвакуіравалі яе самалётам у Смаленск, у спецыялізаваны нейрахірургічны шпіталь. Там яна пралажала яшчэ месяц. Мы, яе сябры, часта наведвалі Марыю Васільеўну і бачылі, як гаслі яе сілы, хаця яна сама, нават у апошнія дні свайго жыцця, верыла ў папраўку. І пры развітанні заўсёды гаварыла: «Беражыце «Баявую сяброўку». Мы на ёй яшчэ логавя фашызму штурмаваць будзем».

Але не збыліся яе мары. 15 сакавіка, у дзевяць трыццаці ранаў, яна, не прыходзячы ў прытомнасць, памёрла. Пахавалі мы яе там жа, у Смаленску, на Пакроўскіх могілках.

Яшчэ доўга «Баявая сяброўка» пад камандаваннем лейтэнанта Чабоцькі і пад вадзіцельствам Генадзя Ясько прарывала варожыя ўмацаванні, душыла і гнала ворага на захад. Яна граміла гітлераўцаў і ў летнюю кампанію 1944 года, вызваляючы Беларусь з фашысцкай няволі, а раніцой 3 ліпеня пераможна ўвайшла ў Мінск.

І ўжо на літоўскай зямлі... 3 жніўня, калі ішоў напружаны бой на рубяжы Пільвішкіс — Вілкавішкіс, магутны голас Левітана аб'явіў усяму свету, што старшаму сержанту Акцябрскай Марыі Васільеўне прысвоена званне Героя Савецкага Саюза.

Авеяная воінскай славай «Баявая сяброўка» яшчэ да глыбокай восені змагалася. Апошнім разам яна штурмавала нямецкую абарону ля самай граніцы Усходняй Прусіі. А потым параненая пайшла ў тыл на «лячэнне». Пасля гэты танк на нашым фронце не паяўляўся. Мы хваляваліся — хаця б у тыле не прапала такая дарагая рэліквія!

І вось аднойчы, — наколькі помніцца, гэта было 2 або 3 мая 1945 года, нас, старых ва-як Трэцяга Беларускага фронту, радасна ўсхваляваў фотаздымак газеты «Правда»: танк з надпісам на вежы «Баявая сяброўка» граміў ворага ў самым логаве фашызму — Берліне. Жыццесцвярджалнай сілай павяла ад гэтага нямога здымка — неўміручасцю гераічнага подзвігу дачкі нашай Айчыны — Марыі Васільеўны Акцябрскай.

Н. АЛЯКСЕЕУ,
генерал-маёр інжынер-
ных войск у адстаўцы.

АНЯ аслепла ў сем месяцаў, пасля залатухі. І з таго часу маці не знаходзіла спакою. Сэрца шчымила ад болю, калі яна бачыла, як дзяўчынка асцярожна, навобмацак хадзіла ўздоўж лаўкі, шырока адкрыўшы нямыя вочы. «І завошта на нас гора такое? — плакала Варвара Міхайлаўна. — Калі б можна, аддала б свае вочы, каб толькі не мучылася. Як жыць будзе, калі вырасце?» І ў памяці ўяўляліся сляпыя: то яны стаяць ля царкоўнага цвінтара, просяць міласціну, то ідуць па вёсцы з жабрачымі торбамі і жаласна спяваюць, чакаючы, хто падасць кавалак хлеба.

Плакала маці, гаравала, не ведаючы, што яе дачку чакае зусім іншы лёс. Летам 1935 года ў вёсцы Звіняты, дзе жыла мнагадзетная сям'я Пятроўскіх, пабывалі прадстаўнікі таварыства сляпых.

— Ты хочаш вучыцца, Анечка? — спытала дзесяцігадовую дзяўчынку старшыня раённага праўлення Роза Іосіфаўна Язгур.

— А як вучыцца? — здзівілася Аня.

— Ты будзеш чытаць, лічыць, пісаць, а потым пойдзеш працаваць на фабрыку.

— Гэтак жа, як усе? — перапытала дзяўчынка.

— Але, так, як усе, — пацвердзіла Роза Іосіфаўна.

Аня ад радасці расплакалася. Яна раней гадзінамі слухала чытанне цікавых кніжак, ведала напамяць шмат казак, вершаў. А тут сама навучыцца чытаць. Якое шчасце!

Неўзабаве яе адвезлі ў Магілёўскую школу сляпых дзяцей. Аня за першы ж год адразу скончыла два класы. Яна хутка навучылася чытаць і пісаць, карыстаючыся шрыфтам Брайля, вельмі любіла літаратуру, з захапленнем дэкламавала вершы Пушкіна, Лермантава, Янкі Купалы, спявала ў хоры, іграла на струнных музычных інструментах. У 1941 годзе скончыла сямігодку і прыехала на канікулы ў родную вёску.

— Ты ўжо цяпер граматы набралася больш, як мы з маці, — пажартаваў бацька.

— Гэта толькі пачатак, тата, — адказала Аня. — Скончу дзесяцігодку і пайду ў інститут, буду вучыць сляпых дзяцей.

Ганна Майсееўна Літвінава.

КАЛІ БАЧЫЦЬ СЭРЦА

Расцвіла дзяўчынка, прыгожая стала, жыццярадасная, вясёлая. Бацькі часам забывалі, што яна сляпая. Аня стварыла сямейны струнны аркестр. Сама іграла на гітары, брат — на мандаліне, сястра — на гітары, сусед Іван — на балалайцы, сяброўка Ліза Акуліч — на цымбалах. На канцэрты да Пятроўскіх сыходзілася ўся вёска. Аня спявала беларускія і рускія народныя песні, моладзь танцавала.

— Вось як жыццё пайшло, — гаварыў бацька Майсей Міхайлавіч, любуючыся дачкой, яе сяброўкамі і сябрамі.

— Спакайней цяпер у мяне на душы, — адказвала Варвара Міхайлаўна. — Ведаю: наша Аня вывучыцца, чалавекам будзе, а нам з табой на старасці можа і ўнукаў дзевядзеца паняньчыць.

Ані ішоў семнаццаты год.

І раптам па вёсцы пранеслася страшэннае слова: вайна! Аня чула, як плакалі жанчыны, праводзячы мужоў, бацькоў і братоў на фронт. Яна ведала, хто такія нямецкія фашысты — пра гэта не раз расказвалі на ўроках у школе настаўнікі.

З фронту прыходзілі весткі адна цяжэйшая за другую. А неўзабаве яна пачула чужую мову і ў родных Звінятах. Нейкая фашысцкая часць рухалася праз вёску на ўсход, услед за адступаючымі савецкімі войскамі. Аня разумела па-нямецку, чула, як яны гаварылі пра Барысаў, Оршу, Маскву...

— Што ж цяпер будзе з намі? — спытала яна ў суседзяў.

— Што будзе з намі — не ведаем, — сурова адказаў адзін з іх, а потым, лёгенька абняўшы яе, сказаў мякка, спагадліва: — А табе, Аня, баяцца няма чаго. Ты — сляпая. Цябе фашысты не крануць...

І сапраўды, гітлераўцы яе не чапалі. Яна нават спрабавала загаварваць з некаторымі салдатамі. Тыя абступалі яе і здзіўляліся: глядзіце, маўляў, сляпая руская дзяўчына, а разумее па-нашаму. Пыталі: «Дзе вучылася нямецкай мове?». Хвалілі: «дойчэ фройляйн»...

Пацягнуліся доўгія і пакутлівыя дні ў варожым тыле. Да Ані прыходзілі сяброўкі Вера Акуліч, Лена Галькевіч, Ніна Каляда, Насця Акуліч. Яны са слязьмі расказвалі, як фашысты

лютуюць у акрузе: арыштоўваюць людзей, вешаюць і расстрэльваюць, адбіраюць хлеб і жывёлу, цёплыя рэчы, паляць вёскі... Дзяўчаты пабывалі ў Барысаве і бачылі, як гітлераўцы здзекуюцца з савецкіх ваеннапалонных, трымаюць іх на марозе, мораць голадам. «Што ж рабіць? — увесь час думала Аня. — Калі ж усё гэта скончыцца? Няўжо не вернецца ранейшае шчаслівае жыццё?» Як крыўдна, што яна бездапаможная, не можа ўдзельнічаць у барацьбе з ворагам!

Аднойчы ў яе хаце сабралася моладзь.

— Заспявай, Анечка, — папрасіла Вера Акуліч.

Аню не трэба было доўга ўгаварваць. Яна ўзяла гітару і заспявала:

Расцветалі яблони и груши,
Поплыли туманы над рекой.

Потым спявалі «Зорку Венеру», «Распрагайце, хлопцы, коней».

Разышліся па хатах павесялелыя і ўзбуджаныя, нібы і вайны не было.

З гэтага і пачалося. Зачасціла моладзь у домик Пятроўскіх. І Ані было прыемна ўсведамляць, што сваімі песнямі яна прыносіць сяброўкам і хлопцам радасць. Тое, што збіраюцца ў Пятроўскіх, ні ў кога не выклікала падзёрэння: заходзяць да сляпой Ані, каб хоць як-небудзь развеяць яе гора. Але моладзь займалася не толькі песнямі і танцамі. Усё часцей і часцей усчыналася гутарка пра тое, як змагацца з акупантамі. Праўда, ніякага вопыту не было. Ды і адкуль яму быць у шаснаццаць-семнаццаць гадоў! Але юнацкія сэрцы палалі нянавісцю да ворага, яна не давала ім спакою, клікала да барацьбы. Каб не дзейнічаць паасобку, заўсёды адчуваць локаць адзін аднаго, дапамогу і падтрымку, яны вырашылі аб'яднацца і стварылі падпольную камсамольскую арганізацыю. Камсамольскіх білетаў у іх не было, уносаў яны не

Працяг на 20 стар.

НА адным з прыгожых праспектаў Масквы ўзвышаецца трыццаціаднапавярховы будынак з жалезабетону і шкла. Гэты дом, які мае выгляд разгорнутай кнігі, пабудаван аб'яднанымі сіламі сацыялістычных краін — удзельніц Савета Эканамічнай Узаемадапамогі.

Нядаўна сюды з'ехаліся прадстаўніцы розных краін на свой сімпозіум. Гэта было напярэдадні вясны, незадоўга да ленінскага юбілею, калі імя вялікага правадыра працоўных было на вуснах народаў усіх кантынентаў. І сімпозіум, які сабраўся ў Маскве, быў прысвечаны тэме «Ул. І. Ленін аб ролі жанчыны ў грамадстве і вопыт вырашэння жаночага пытання ў сацыялістычных краінах».

гэтым змаганні. Камуністычная партыя нашай краіны з моманту свайго ўзнікнення паслядоўна змагалася за фактычнае разняволенне жанчыны, за сапраўдную роўнасць яе з мужчынам ва ўсіх галінах жыцця. Асновапаложнікі навуковага камунізма даказалі, што вытокі няроўнасці жанчын у грамадстве заключаюцца ў панаванні прыватнай уласнасці на сродкі вытворчасці і эксплуатацыі чалавека чалавекам. Гэта прывяло, з аднаго боку, да эканамічнай залежнасці жанчыны ад мужа і ад бацькі, а з другога боку — да яе класавага заняволення як рабыні, прыгоннай сялянкі, пралетаркі. Ленін неаднаразова падкрэсліваў, што адмена прыватнай уласнасці на зямлю, фабрыкі, заводы — галоўны крок, які

апрацоўкі зямлі, тады толькі будзе поўнае вызваленне і разняволенне жанчын».

Ленін, Камуністычная партыя не абмяжоўваліся абвешчэннем раўнапраўнасці жанчын па закону. Яны рабілі ўсё для таго, каб уцягнуць жанчыну ва ўсе сферы жыццядзейнасці сацыялістычнага грамадства, вызваліць яе ад цяжару хатняй гаспадаркі, забяспечыць дзяржаўную ахову мацярынства і дзяцінства.

Пачынаючы вырашэнне жаночага пытання ў краіне, дзе пераважная большасць жаночага насельніцтва не ўмела ні чытаць, ні пісаць, Камуністычная партыя выкарыстала метады, якія найбольш адпавядалі асаблівасцям жыцця насельніцтва розных раёнаў. Па рашэнню Цэнт-

Валянціна Нікалаева-Церашкова побач з Люцыяй Дзямейрус, кіраўніком румынскай дэлегацыі.

Некалькі дзён прадстаўніцы жаночага руху абмяркоўвалі пытанні раўнапраўнасці жанчын і развіцця сям'і. На грудзях кожнай удзельніцы гарэў чырвоны гваздзік, сціплая кветачка з зубчастымі палёсткамі. Яна нагадвала пра чырвоны сцяг, з якімі ішлі ў бой мільёны людзей за сваё вызваленне, выклікала ўспаміны аб крыві, пралітай тымі, хто змагаўся за свабоду і незалежнасць сваіх народаў.

У зале прысутнічалі жанчыны розных прафесій: вучоныя, грамадскія дзеячы, журналісткі. І было між імі нешта агульнае, што аб'ядноўвала, збліжала: вялікае жаданне раскрыць уздзеянне ленінскіх ідэй на разняволенне жанчын, раскажаць пра жыццё жанчын сваіх народаў, пра бяспрэчныя вялікія заваёвы і пра тое, чаго яшчэ трэба дамагацца.

На трыбуне — сакратар Маскоўскага гаркома КПСС Ала Пятроўна Шапашнікава. Яна раскажа пра жыццё жанчын у нашай краіне, пра тое, як увасабляюцца ў жыццё ленінскія ідэі. Уладзімір Ільіч, навукова абгрунтаваўшы неабходнасць рэвалюцыйнага пераўтварэння свету, заўсёды ўказваў на ролю жанчыны ў

адкрывае дарогу для поўнага і сапраўднага вызвалення жанчын. Ён надаваў вялікае значэнне жаночым рэзервам у пралетарскай рэвалюцыі: «Не можа быць сацыялістычнага перавароту, калі велізарная частка працоўных жанчын не прыме ў ім значнага удзелу». І жанчыны нашай краіны сваім гераічным удзелам у Кастрычніцкай рэвалюцыі ўпісалі слаўныя старонкі ў гісторыю.

Ул. І. Ленін не толькі распрацаваў тэорыю аб сацыяльным вызваленні жанчын. Яму належыць велізарная роля ў выпрацоўцы спецыяльных заканадаўстваў рэспублікі, дэкрэтаў Савецкай улады, якія прадаставілі жанчыне аднолькавыя правы з мужчынам. Дэкрэт аб зямлі, напрыклад, замацоўваў за сялянкай права атрымаць зямлю нароўні з мужчынам. Так была ліквідавана эканамічная аснова прыгнечання жанчыны пры царызме, калі зямельныя надзелы даваліся толькі мужчынам. Праўда, гэта быў першы крок на шляху іх разняволення. Уладзімір Ільіч пісаў: «Толькі тады, калі мы ад дробных гаспадарак прайдзем да агульнай і да агульнай

раўнага Камітэта партыі былі створаны аддзелы па рабоце сярод жанчын. Вялікую ролю адыгралі дэлегацыя сходы, якія выбіраліся на адзін год з прадстаўнікоў работніц, сялян, служачых і хатніх гаспадынь. На ўсходзе краіны ўзніклі жаночыя клубы, чырвоныя куткі, дзе жанчына магла адкрыць твар, зняць паранджу і адчуваць сябе свабодна. У жаночых клубах вырасталі першыя актывісткі. Яны ўступалі ў рады Камуністычнай партыі, ішлі вучыцца на рабфакі, а потым і ў вышэйшыя навучальныя ўстановы, прыходзілі на фабрыкі і заводы.

Сацыялізм прадаставіў жанчыне роўнае з мужчынам права на працу па спецыяльнасці і ў адпаведнасці з яе кваліфікацыяй. Гэтая праблема да гэтага часу не вырашана ў ЗША, Англіі, Японіі і радзе іншых краін. Сацыялізм даў жанчыне права на адпачынак, права на матэрыяльнае забеспячэнне пры непрацаздольнасці, цяжарнасці і старасці. І грамадска-карысная праца стала для яе духоўнай патрэбай.

Калі мы зазірнем у лічбы перапісу насельніцтва 1897 года, то ўбачым, што 80% усіх працуючых па найму жанчын

ІДЭІ

ЛЕНІНА

ЖЫВУЦЬ

І ПЕРАМАГАЮЦЬ

былі служанкамі ці батрачкамі, 13% — выкарыстоўваліся на прадпрыемствах і будоўлях на самай чорнай нізкааплачываемай рабоце і толькі 4% — ва ўстановах асветы і аховы здароўя. Цяпер нашы жанчыны выконваюць разнастайную кваліфікаваную і творчую работу, яны складаюць палавіну колькасці рабочых і служачых у народнай гаспадарцы краіны. Дзякуючы механізацыі і аўтаматызацыі цяжкіх і шкодных работ усё больш жанчын авалодвае прафесіямі, якія здаўна лічыліся «мужчынскімі». Каля палавіны жанчын-работніц сталі станочніцамі, матарысткамі, апаратчыцамі. У сельскай гаспадарцы таксама ўсё больш жанчын кіруюць машынамі. Звычайнай для жанчыны-калгасніцы стала работа ў якасці

клопаты аб медыцынскім абслугоўванні маці і нованароджаных. Параўнайце дзве лічбы: 9 жаночых і дзіцячых кансультацый і паліклінік было ў дарэвалюцыйнай Расіі. Цяпер іх больш 20 тысяч. Дзякуючы пастаянным клопатам дзяржавы, дзякуючы дасягненням савецкай медыцыны амаль поўнасцю ліквідавана смяротнасць жанчын пры родах, захоўваецца жыццё многім сотням тысяч дзяцей. Шырока разгарнулася будаўніцтва дзіцячых дашкольных устаноў. З кожным годам іх становіцца ўсё больш і больш.

Клопаты аб дабрабыце народа, аб паліпшэнні жыццёвых умоў працоўных — найвышэйшая мэта партыі камуністаў.

Выступленне кожнай удзельніцы сім-

куючы жыццём, вязе на параходзе гэтыя рэчы.

Ленінскія ідэі аб вырашэнні жаночага пытання натхняюць на барацьбу жанчын усяго свету, якія імкнуцца да свабоды і вызвалення. На трыбуне прадстаўніца Кубы Лупе Веліс — загадчык міжнароднага аддзела Федэрацыі кубінскіх жанчын. Ад яе выступлення павявае маладосцю і сілай. Яна расказвае аб жыцці жанчын сваёй краіны, а мы, сядзячы ў зале, нібы адчуваем, як шаласціць цукровы траснік, вырашчаны кубінскімі жанчынамі, як вольны вецер развавае сцягі перамогі кубінскага народа. Жанчына Кубы, першай сацыялістычнай краіны на амерыканскім кантыненте, заяўляе на сімпозіуме аб сваёй гатоў-

Марына Чэчнева гутарыць з членам чэшскай дэлегацыі Лібушэ Міначавай.

Валянціна Нікалаева-Церашкова з удзельніцамі сімпозіума ў кабінете Ул. І. Леніна ў Крамлі.

брыгадзіра, загадчыцы фермы, агранома, заатэхніка, старшыні калгаса.

Вялікую ролю адыгрываюць жанчыны ў развіцці ўсенароднага сацыялістычнага спаборніцтва. У гэтым магутным руху найбольш поўна праяўляюцца рысы новых адносін да працы, клопаты аб інтарэсах усяго грамадства. За поспехі ва ўсіх галінах народнай гаспадаркі і культуры каля 1100 тысяч савецкіх жанчын узнагароджаны ордэнамі і медалямі СССР, 3834 жанчынам прысвоена званне Героя Сацыялістычнай Працы.

Развіццё сістэмы грамадскага выхавання дзяцей у нашай краіне вызваляе жанчыну ад многіх фізічных і нервовых перагрузак, павялічвае фонд яе вольнага часу, які яна выкарыстоўвае для павышэння свайго культурнага ўзроўню, развіцця асобы. Цяпер глыбока даследуецца жыццёва важнае пытанне: як гарманічна спалучаць жанчыне вытворчую працу, грамадскую дзейнасць, мацярынства і абавязкі ў сям'і. Прычым спалучаць так, каб гэта спрыяла яе духоўнаму ўзбагачэнню і ўсебаковаму ўдасканаленню.

Савецкая дзяржава бярэ на сябе ўсе

позіума адкрывала слухачам нешта новае, нібы рассоўвала сцены залы і пераносіла нас у розныя куткі зямнога шара. З вялікай увагай слухалі прамову намесніка старшыні Саюза жанчын В'етнама Ле Ці Суен, прадстаўніцы шматпакутнай гераічнай краіны. Нам, савецкім жанчынам, асабліва зразумелы яе боль і клопат аб сваім народзе, яе ўпэўненасць у перамозе над лютым ворагам. «Гэтая ўпэўненасць вынікае з таго, — кажа Ле Ці Суен, — што в'етнамская рэвалюцыя з'яўляецца часткай сусветнай рэвалюцыі, яна мае прыхільнікаў на ўсіх пяці кантынентах. Асаблівую падзяку шлюць в'етнамскія жанчыны савецкім людзям за іх бескарысліваю брацкую дапамогу.

У зале шмат жанчын, былых удзельніц Вялікай Айчыннай вайны, якія памятаюць пра цяжкае змаганне з ворагам. Тут прысутнічае Герой Савецкага Саюза былая лётчыца Марына Чэчнева. Колькі баявых вылетаў на яе рахунку! І цяпер гэтая жанчына не можа спакойна спачываць. Яна актыўны змагар за шчасце людзей. В'етнамскім дзецям патрэбны шыткі, адзенне, абутак, і Марына Чэчнева ўзначальвае брыгаду, якая, рызы-

насці заўсёды стаяць на пярэднім краі барацьбы за будаўніцтва новага грамадства на свабоднай Кубе.

— Кастрычніцкая рэвалюцыя, нібы яркае сонейка, асвятліла ўвесь зямны шар, — гаворыць прадстаўніца Паўднёвага В'етнама Нгуен Тхі Ты. — У гісторыі чалавецтва не было ніводнай рэвалюцыі, якая б мела такое вялікае і глыбокае значэнне. Мы поўныя рашучасці вызваліць сваю нацыю і саміх сябе іменна таму, што мы глыбока ўсвядомілі вучэнне Леніна аб ролі жанчыны ў перамозе рэвалюцыі.

Ад імя ўсіх жанчын Паўднёвага В'етнама Нгуен Тхі Ты падносіць чырвоны сцяг са словамі: «Гэта наша найглыбейшая падзяка Вялікаму Леніну».

— У імя Радзімы жыве і стварае мангольская жанчына, — так пачынае сваё выступленне народная артыстка МНР Оуюн. — Усе нашы поспехі звязаны з імем вялікага генія пралетарскай рэвалюцыі Ул. І. Леніна.

З імем дарагога Ільіча звязвалі жыццё сваіх народаў, становішча жанчын прадстаўніцы ўсіх краін. Пра гэта гавары-

лі дэлегаткі Польшчы, Румыніі, Балгарыі, ГДР, Венгрыі.

— Калі я гляджу ў твары савецкіх сябровак, якія прысутнічаюць тут,— кажа Густа Фучыкава,— перад маімі вачыма праходзяць мільёны вядомых і невядомых савецкіх жанчын, тых, хто ў час страшэннай вайны з гітлераўскім фашызмам выконваў самыя цяжкія работы на заводах, у сельскай гаспадарцы, на транспарце, замяняючы працу мужчын. Гэтым самым яны фактычна ў рашаючай ступені памаглі знішчыць фашысцкага ворага. У вашых асобах, дарагія савецкія жанчыны, я бачу маладых савецкіх партызанак, бачу дзяўчат у радах Савецкай Арміі, якая 25 год таму назад вызваляла маю радзіму.

У часе нядаўніх падзей у Чэхаславакіі праявілася жыццёвасць неўміручых ідэй сацыялізма. Рэакцыянеры, нягледзячы на ярасную падтрымку імперыялістаў, пацярпелі крах. Перамаглі сілы, якія бачаць у Камуністычнай партыі Чэхаславакіі, у вернай дружбе з Савецкім Саюзам і астатнімі сацыялістычнымі дзяржавамі гарантыю далейшага развіцця сваёй краіны. Прыемна ўсведамляць, што сярод гэтых здаровых сацыялістычных сіл мы сустракаем сотні тысяч простых работніц, сялянскіх і сумленных прадстаўнікоў інтэлігенцыі, яны захапляюцца савецкімі жанчынамі, іх гераізмам, мужнасцю, самаадданасцю, адукацыяй, вы-

сокай палітычнай свядомасцю, пралетарскай салідарнасцю, уменнем узорна выхоўваць сваіх дзяцей.

Выступае ўзбечка доктар гістарычных навук Х. С. Шукурава. Мне спярша здалася, што я недачула — няўжо ва Узбекістане, калісьці адсталым краі, каля 50 жанчын дактароў навук? Я ўдакладніла пазней гэтую лічбу. Не, я не памылілася. Сапраўды, каля 50 дактароў навук. Вось якія велізарныя пераўтварэнні адбыліся ў нашай краіне. Думкі і воля вялікага Леніна ўвасоблены ў жыццё.

«Пра жанчын маёй рэспублікі можна гаварыць тры дні і тры ночы,— сказала казашка Жамал Канлыбаева.— І я прапаную ўвазе ўдзельніц сімпозіума каляровы фільм пра жанчын Казахстана». І паплылі на экране раздольныя казахскія стэпы, прыгожыя пейзажы рэспублікі, пачаўся расказ пра цудоўныя справы казахскіх жанчын, іх велізарныя дасягненні ва ўсіх галінах жыцця.

Прадстаўніца нашай Беларусі Марыя Сцяпанавіч Марціновіч, партызанка ў мінулым, гаварыла пра мужнасць беларускіх жанчын, пра іх адважнасць, гераізм у гады Вялікай Айчыннай вайны. Я назірала за залай. Панавала абсалютная цішыня. Затаіўшы дыханне, слухалі жанчыны яе ўсхваляваны расказ. Зала доўга апладзіравала мужнасці і адвазе абаронцаў заваёў Вялікага Кастрычніка. Пяць дзён ішоў жывы і захапляючы

абмен думкамі. Доклады вучоных, выступленні грамадскіх дзеячаў памаглі яшчэ глыбей усвядоміць вялікі ўплыў ленінскіх ідэй на народы планеты.

У выступленнях усіх удзельніц сімпозіума чырвонай ніткай праходзіла думка аб неабходнасці жаночай працы не толькі ў стварэнні матэрыяльных даброт, але і ў развіцці сваіх фізічных і разумовых здольнасцей. Усе прыйшлі да вываду, што ліквідацыя няроўнасці жанчыны ў быце патрабуе яшчэ вялікай работы.

Рэвалюцыйнае пераўтварэнне свету немагчыма без удзелу жанчын. Святые абавязак жанчын аказваць падтрымку народам, якія змагаюцца за вызваленне ад імперыялістычнай агрэсіі, умацоўваць мір на зямлі.

* * *

Закончыўся сімпозіум. Удзельніцы яго вярнуліся ў свае краіны, яшчэ раз пераканаўшыся, што ленінскія ідэі і думкі аб становішчы жанчыны ў грамадстве і сям'і, аб шляхах яе вызвалення ахопліваюць усе бакі жаночага пытання, усе праблемы жаночага руху. Леніну ўдалося ўстанавіць агульныя заканамернасці ў справе сацыяльнага вызвалення жанчыны, і яго запаветы маюць велізарнае сусветна-гістарычнае значэнне.

Аляксандра УС

МАЦІІ Вайна прынесла табе шмат пакут, адабрала любімых дзяцей. Прайшлі гады, і шмат яшчэ пройдзе, а ты ўсё будзеш углядацца ў партрэты родных і блізкіх, якія загінулі, але жывуць у тваім сэрцы.

1941 год. Вёску Караліна, што пад Мінскам, занялі немцы. Мінуўшы паліцэйскі пост, яны падаліся ў больш бяспечнае месца: побач з вёскай быў лес.

Не спіцца па начах Ганне Філарэтаўне. Сумуе па сынах: дзе Іван, дзе Міхаіл? Да вайны ў міліцыі служылі. Чацвёрты месяц няма ад іх вестак.

Шуміць за сцяной вецер, стогнуць дрэвы ў лесе. Але што гэта? Нехта ходзіць пад акном. Ціха пастукаў у шыбу.

— Хто там?

— Адчыні, мама. Гэта я. Міхаіл.

Яны моцна абняліся. Сын

расказваў: «Да апошняга патрона трымалі мы абарону пад Мінскам. Кантужанага захапілі мяне ў палон немцы. Уцёк...»

— Што з Іванам? — ціха спытала маці.

— Пахаваў я яго.

Балюча сціснулася сэрца, Ганна Філарэтаўна бяссільна апусцілася на ўслон, доўга маўчала, закрывшы твар рукамі. Нарэшце спыталася:

— Ты адзін?

— Не. Са мной яшчэ чацвёрка.

— Кліч у хату. Я павартую на вуліцы.

На досвітку група Міхаіла Шпака схавалася ў лесе. Выкапалі зямлянку, пачалі збіраць зброю.

Кожны вечар Ганна Філарэтаўна прыносіла партызанам ежу, перадавала звесткі аб паліцаях.

Аднойчы Міхаіл заначаваў дома. Апоўначы выстралы паднялі яго з пасцелі. Караліна была акружана карнікамі. Уцячы не ўдалося. Яго доўга білі. Акрываўленага, непрытомнага кінулі на ганку. З трывогай сачыла маці за вобыскам у доме.

— Знойдуць зброю — канец!

Зброі не знайшлі. Высокі эсэсавец з усёй сілы ўдарыў па галаве гаспадара. Аляксандр Ануфрыевіч моўчкі апусціўся на падлогу.

Перакладчык падскочыў да Ганны Філарэтаўны.

— Дзе схавана зброя?

— Ніякай зброі я не бачыла. Яе паставілі насупраць печы.

Перакладчык узяў аўтамат.

— Дзе зброя?

Маці маўчала. Аўтаматная чарга грывнула нечакана. Жанчына ўпала.

Ачнулася вечарам. Фашыст толькі параніў яе.

— Што з Міхаілам?

А Міхаілу звязалі калючым дротам рукі, накінулі на шыю вяроўку, прывязалі да воза, павалаклі ў вёску Кайкава.

Тры дні сядзела маці ля дарогі. Вось паказалася падвода з немцамі. Ззаду ледзь перастаўляў ногі Міхаіл. Яна кінулася напярэймы:

— Сынокі!

Моцны ўдар у грудзі зваліў Ганну Філарэтаўну на зямлю. Як скрозь сон, пачула яна рогат немцаў.

Маці чакала сына. Зноў выходзіла за вёску, узірлася ў бок Мінска. Суседзі перадалі, што Аляксандра Ануфрыевіча немцы расстралялі... Не хапала сіл нават плакаць.

А сын прыйшоў: у Мінску ўдалося ўцячы, схавацца ў руінах. Неўзабаве Міхаіл Шпак узначаліў спецыяльную групу разведчыкаў, якая выконвала заданні Масквы.

Цёмнай ноччу зайшоў да маці. «Праваліліся нашы сувязныя ў Мінску. А Масква патрабуе звестак аб руху на чыгунцы...».

— Я пайду ў горад,— рашуча сказала Ганна Філарэтаўна.

Сын моцна абняў маці, прашаптаў:

— Зойдзеш да дзядзькі Ан-

тона Гараўскага. Ён наш чалавек.

Два разы на тыдзень Ганна Філарэтаўна хадзіла ў Мінск. Не раз яе абшуквалі немцы. Жанчына ўмела знаходзіла выйсце, але за ёю пачалі сачыць. Міхаіл забраў маці ў лес.

Перад самым прыходам Чырвонай Арміі нямецкае камандаванне кінула на партызан рэгулярныя часці. Сотні жанчын, дзяцей і старых схаваліся ў непраходным балоце ля вёскі Селішча. Два тыдні людзі па пояс у вадзе, галодныя знаходзіліся ў балоце. Над галавамі кружыліся нямецкія самалёты, стралялі ў бяззбройных. Але і тут маці ўдалося перамагчы смерць.

Закончылася вайна. Ганне Філарэтаўне ўрачыста ўручылі ордэн Айчыннай вайны. А Міхаіла ўзнагародзілі ордэнамі Баявога Чырвонага Сцяга і Чырвонай Зоркі.

Ганне Філарэтаўне хутка восемдзесят. Яна ходзіць даглядаць агарод калгаса «Новы быт», апрацоўвае свой прысэдзібны ўчастак. Памагаюць ёй Міхаіл, унукі. Але не загаіліся, баляць раны вайны. Ганна Філарэтаўна падоўгу ўглядаецца ў партрэт загінутага сына. І нібы даносіцца здалёк да яе голас Івана:

— Не плач, мама. Мы загінулі, абараняючы Радзіму ад ворага. Нам не давялося дажыць да перамогі. Няхай шчасліва жывуць нашы дзеці..

Г. ЛЯНКЕВІЧ

ОРДЭН

*****

МАЦІ

МАЙСТАР

З ВЯЛІКАЙ

ЛІТАРЫ

ту. Драбнюткая памылка, недакладнасць — і нітка раздвоіцца, парвецца, ляжа няроўна. Уся праца пойдзе ў глум. А гэтага не павінна быць.

Па прыкладу саратаўскіх і энгельскіх хімікаў на заводзе ўкараняецца сістэма стопрацэнтнага вытрымлівання параметраў. Яна прадугледжвае кіраванне якасцю прадукцыі праз якасць працы. Асновай такой сістэмы з'яўляецца штодзённае выхаванне ў кожнага работніка камуністычных адносін да працы, пачуцця высокай адказнасці за якасць работы па прынцыпу «Рабочы гонар — лепшы кантралёр». Вось чаму такія ўважлівыя прадзільшчыцы.

Сярод работніц я адразу пазнала Героя Сацыялістычнай Працы Еву Сільвестраўну Белавусаву. А побач з ёю ўбачыла высокую жанчыну. Гладкія валасы, сабраныя ў акуратны цяжкі вузел на патыліцы. Светлыя, ясныя вочы. Раптам жанчына ўсміхнулася: ці сваім думкам, ці напарніца сказала ёй што-небудзь смешнае, за шумам не было чуваць.

Раіса Іванаўна Савіцкая павольна ішла ўздоўж машын. Рухі непаспешлівыя, нават запаволеныя, але ўсё выходзіла ў яе хутка, добра. Я нават сказала б — прыгожа. Дзіўны ў яе твар. Усе пачуцці, кожны рух душы адлюстроўваецца на ім.

Хтосьці сказаў Раісе Іванаўне, што яе чакаюць. І яна падыходзіла да мяне.

— З радасцю з вамі пагаварыла б, але зараз занятая. Хутка будзе перапынак. Яна развяла рукамі, усміхнулася і зараз жа вярнулася да спыненага занятку.

Трымалася яна проста, упэўнена, з годнасцю. Яна не бравіравала сваёй занятасцю, — яна сапраўды цалкам паглынутая была справай і не лічыла патрэбным хаваць гэтага.

Сустрэліся мы з ёй пасля змены. Знайшлі ціхі куток, слова па слову разгаварыліся. Яна расказала пра работу брыгады, пра таварышаў.

Іх сем. Зусім розных па характару, надзіва падобных у адным — у любові да працы, у пачуцці адказнасці за тое, што робяць. І, як я пераканалася потым, менавіта гэтая акалічнасць вызначае іх лінію паводзін, рысы характару, становішча ў калектыве.

Я папрасіла Раісу Іванаўну расказаць пра сябе.

— Расказваць няма чаго. Нічога асаблівага не зрабіла. Проста выконвала свае абавязкі.

— А як вы сталі прадзільшчыцай?

— Нарадзілася я ў вёсцы непадалёку ад Магілёва. Як усе, працавала ў калгасе. У 1949 годзе па камсамольскай пучэйцы прыехала на завод. І мне пра-

панавалі вучыцца на прадзільшчыцу. У той час вельмі патрэбны былі людзі гэтай спецыяльнасці. Паступіла ў школу ФЗН, скончыла яе і ў той жа год прыйшла ў цэх.

Цяжка было ў пасляваенныя гады. Памагалі будаваць, тэрыторыю завода ачышчалі, добраўпарадкоўвалі, дрэвы садзілі.

Пасля размовы з Савіцкай я доўга хадзіла па заводу. Голыя галінкі дрэў, мокрая ад дажджу, паблісквалі ў праменях заходзячага сонца. Яркая свяціліся вокны бабінажна-перамотачнага цэха. Далей узнімаліся карпусы другой вытворчасці, цэхі поліэтылену, ачышчальных збудаванняў.

Сёння, гаворачы аб развіцці вялікай хіміі ў рэспубліцы, мы з гонарам называем Гродзенскі азотнакулавы завод і Салігорскі калійны камбінат, Гомельскі суперфасфатны і Магілёўскі завод сінтэтычнага валакна. Час іх нараджэння — шасцідзесятыя гады.

А завод штучнага валакна іх родапачынальнік. Пяты дзесятак пайшоў яму. Гэты ўзрост для хімічных прадпрыемстваў вельмі шанюны. Ён накладвае асаблівую адказнасць — не адстаць ад хутка растуцых патра-

баванняў, крочыць у нагу з часам. І калектыв стареюча пра-вільна ацаніць, падтрымаць і добры пачын наватара, і адкрыццё вучонага, і вынаходства, і эксперымент, які апраўдаў сябе. Калі падыходзіць з гэтай меркай, то завод сёння малады як ніколі. Маладыя і яго людзі.

А як жа складвалася ў гэтых гады жыццё Раісы Іванаўны?

Цяжка спачатку было. Перамагла. Не хапала ведаў: за плячыма ўсяго сем класаў. І яна вучылася. Не задавальнялася школамі перадавога вопыту, курсамі, сама займалася. Чытала папулярныя брашурны і сур'ёзныя працы — усё, што мела адносіны да яе работы. Набівала руку практычным шляхам. І дабілася свайго — навучылася працаваць свабодна, упэўнена. Стала майстрам не па пасадзе, а па прызначэнню. Майстрам з вялікай літары.

Думаю, што Савіцкая была б майстрам і ў любой іншай прафесіі. Таму што яна чалавек сумленны і старанны. Але калі я выказала гэтую думку Раісе Іванаўне, яна рассмяялася:

— А мне здаецца, што на іншай рабоце я не змагла б працаваць. Тут усё знаёмае, род-

Ударніца камуністычнай працы, грунтаўшчыца барысаўскай фабрыкі піяніна імя 50-годдзя Кампартыі Беларусі Любоў Шышла.

Фота А. Царлюкевіча. (БЕЛТА).

нае, усё маё. Проста мне пашанцавала, што я выбрала іменна гэтую прафесію.

Дваццаць год на адным заводзе, у адным цэху. Колькі ж яна за гэтыя гады вучняў падрыхтавала? Не змагла адразу адказаць. Пачалі разам лічыць. Амаль кожны год вучаніца была, а то і не адна. І кожнай не толькі веды і вопыт перадавала, але частачку свайго вялікага сэрца. А калі ўлічыць, што і ў іх ужо ёсць свае вучні — немалая лічба набіраецца. І сёння Савіцкая інструктар грамадскага навучання. Прыйдучы новыя дзяўчаты ў цэх — нікога не абыдзе сваёй увагай, паможа, угаворыць, калі тая цяжкасцей спалохаецца.

Пабывала яна і ў Сібіры, на Краснаярскім заводзе штучнага валакна. Ездзіла туды вучыць рабочых, перадаваць ім свой вопыт.

Вось што сказаў пра яе памочнік майстра Аляксей Васільевіч Гур'еў:

— Выдатны работнік. Дасканала ведае ўсё тэхналагічны працэс, разумее ўсе тонкасці нашай работы. Мы даручылі ёй самы цяжкі ўчастак — завяршаць работу. А гэта азначае, што яна павінна пракантраляваць усе аперацыі, выправіць любую памылку. І яна добра вырашае самыя цяжкія задачы.

Раіса Іванаўна сардэчны чалавек. Да яе ідуць і з радасцю і з горам. І заўсёды атрымліваюць добрую параду або цёплае слова.

З вялікай павагай гаварыла пра яе і Ева Сільвестраўна Белавусаву: сапраўдная гаспадыня. Не будзе скрозь пальцы глядзець на недахопы, на разгільдзяйства, неахайныя адносіны да справы, а дасць бой.

Так ставіць пытанне можа толькі сапраўдны гаспадар вы-

творчасці, чалавек, які шануе рабочы гонар. Брыгада гарача падтрымала пачын маскоўскай ткачыні Марыі Сямёнаўны Івашкінай. Прадзільшчыцы вырашылі адпрацаваць на эканомленай сыравіне два дні.

Іду нека на заводзе і сустракаю Еву Сільвестраўну Белавусаву. А іх брыгада адпрацавала ноч і павінна была адпачываць.

— Чаму гэта вам не спіцца? — спытала я ў яе.

— Ноччу ў нас не ўсё ладзілася, дык прыйшла паглядзець, як тут справы. — Потым раптам усміхнулася і спытала: — Думаеце, я першая? — І сама адказала: — Раіса яшчэ ў дванаццаць прыбегла, яна і адпачываць не паспела. Зводку пры ёй заканчвалі. І толькі калі высветліла ўсё, пайшла дамоў.

А там яе чакалі сыны. Ладныя, светлавалосыя. Абодва ў маці. І характарам у яе. Раіса Іванаўна — галава сям'і, яна ўносіць у дом цеплыню і той светлы спакой, які дае магчымае працаваць, вучыцца, быць сабраным і шчаслівым. Яе прыходу чакаюць з нецярплівасцю і хлопчыкі, і старэйшая маці.

У дзень ад'езду я зайшла да парторга завода Аляксандра Андрэевіча Стацінава. — Шкада, што вы не пабывалі на занятках палітгуртка, — заўважыў ён. — Гэта таксама дапамагло б вам зразумець Савіцкую. Народ у гуртку розны вучыцца. І адукацыя ў кожнага розная. Ёсць пачатковая, ёсць сярэдняя, а цікавасць да палітыкі ва ўсіх аднолькавая. Вялікая цяга да ведаў і ў Раісы Іванаўны. Яна хоча вучыцца, працаваць, удзельнічаць у грамадскім жыцці свядомым чалавекам, з шырокім кругаблядам.

Э. ХАЛЕЕВА

АПОШНЯЯ

...Па зарослым рудавай асакой балодзе ў фарсовых чырвоных ботах хадзіў бусел. Пройдзе некалькі крокаў, спыніцца. Задзярэ галаву і замрэ на месцы, быццам прыслухоўваючыся да далёкай кананады.

— І птушак навучыла вайна асцярожнасці, назіраючы за буслам, падумала Лена. Яна ляжала пад засенню дуба, які цудам уцалеў, радавалася цішыні, што на кароткі час усталявалася на іх участку абароны. Разумела дзяўчына, што нядоўга будзе гэта цішыня. Хутка зноў загавораць кулямёты, загрымяць гарматы, сыпане смертаносны свінцовы дождж. Але ж чалавек, пакуль жыве, пакуль дышае, думае аб лепшых часінах.

Лене ўспомнілася родная вёска Мазуршчына, што ў Любанскім раёне. Неабсяжныя калгасныя палі, жытнёвыя разліў. І васількі. Цёмна-сінія, блакітныя. Вянкі з тых васількоў плялі. Пускалі па рацэ ўсім гуртам беглі па беразе, праводзячы васількі ў дарогу далёкую. А потым валіліся на зялёны муро, адпачывалі. Або ласаваліся суніцамі, якія знаходзілі тут жа на беразе ракі. Ідучы дахаты, зноў збочвалі на жытнёвае поле. Зноў васількі рвалі. Не ісці ж дадому з парожнімі рукамі.

Памятае Лена: прысылалі ёй сяброўкі засушаныя васількі ў пісьмах і ў далёкі ташкенцкі саўгас «Баўят-14». Гэта ўжо ў канцы трыццатых гадоў, калі Стэмпоўскія перамянілі месца жыхарства. Лена радавалася ім бясконца. Васількі нагадвалі ёй дзяцінства. Студэнтка Ташкенцкага педагагічнага інстытута, яна марыла аб тым шчаслівым дні, калі, атрымаўшы дыплом настаўніцы, вернецца ў родную сэрцу Беларусь вучыць дзяцей.

Магчыма, так бы яно і сталася. Перашкодзіла вайна. Гром артылерыйскіх выбухаў грознага сорака першага не чуваць быў у Ташкенце, але адгалоскі вайны даляталі і сюды: кожны

У НАШЫХ СЭРЦАХ ІЛЫЧ

ПІСАР СТРАЙВОЙ ЧАСЦІ

НОВЫЯ КНІГІ

У нашых сэрцах Іл'іч. Жыццё і дзейнасць Ул. І. Леніна — невычэрпная крыніца натхнення для нашых пісьменнікаў. Шмат твораў розных жанраў складзена пра Леніна, у тым ліку і твораў беларускіх аўтараў.

У гэту кніжку адабраны вершы і апавяданні, адрасаваныя маленькім чытачам. Выданне маляўніча ілюстраванае.

Алена Васілевіч. Пісар страйвой часці. Гэта кніжка пра нялёгкае жыццёвае дарогі таго пакалення, крылы якога апаліла вайна. Кожны з герояў апавяданняў Алены Васілевіч павольна сустракае тыя цяжкасці, што выпадаюць на яго долю. Большасць апавяданняў і прысвечана менавіта гэтай тэме. Незалежна ад таго, які час апісваецца — даваенны ці пасляваенны. Таму героі пісьменніцы — мужныя, моцныя людзі з добрым сэрцам і нязломнай воляй.

Алесь Ставер. Пад канвоем. Палае сціснутая фашысцкая бланкада партызанскай Бягомльшчыны. Карыня

аблавы прайшлі па лясках і балотах. Маці ў адчаі, яе мучыць панутлівае пытанне: дзе сыны? Яна не ведае, што сярэдні сын — падлетак Шура зараз знаходзіцца ў запламбаваным вагоне. Эшалон ідзе ў Германію. Старэйшы сын Коля, прывязаны да воза, едзе ў варожым аблозе. Пад ударамі савецкіх войск захопнікі хаатычна адступаюць, гоняць людзей, вывозяць нарабаванае...

Аўтар расказвае пра перажытае, барацьбу супраць фашысцкага нашэсця, пра непераадольную веру нашых людзей у перамогу.

Павел Кавалёў. Павер, кахаю... Кніга твораў Паўла Кавалёва названа па яго аднайменнаму апавяданню. У зборнік увайшлі таксама творы пісьменніка апошніх год. Усе яны пра наш дзень, пра нашага сучасніка.

Асобны раздзел кніжкі — гумарэскі. Аўтар даўно працуе ў гэтым жанры. Тут і крытыка чалавечай заганы, і высмейванне недахопаў, якія яшчэ сустракаюцца ў нашым асяроддзі.

У 1966 годзе пісьменніку давялося быць удзельнікам 21-й Генеральнай Асамблеі Арганізацыі Аб'яднаных Нацый, дзе ён пазнаёміўся з жыццём у ЗША. Свае ўражанні П. Кавалёў змяшчае ў гэтай кніжцы.

павер, кахаю...

РАДЫЁГРАМА

дзень па вуліцах горада рухаліся на захад воінскія часці, тэхніка. Праводзячы ў невядомасць сыноў, мужоў, галасілі жанчыны.

У адзін з такіх дзён у кабінет ваенкома прыйшла Лена Стэмпкоўская.

— Вельмі прашу вас паслаць мяне на фронт,— апырэдзіла дзяўчына пытанне стомленага маёра.

— Не магу. У першую чаргу прызываем тых, хто мае воінскую спецыяльнасць. Ды вам жа трэба яшчэ вучыцца,— адказаў ваенком.

Так ні з чым і вярнулася ў той дзень Лена дадому. Маёр быў няёмковы. Але і Лена мела характар. Стала абіваць парогі гаркома камсамола, пабывала на прыёме ў сакратара абкома партыі. І дабілася свайго. Паслалі на курсы радыётэлеграфістак. Пасля заканчэння вучобы накіравалі на Сталінградскі фронт.

Мужныя абаронцы Сталінградскай цвярдыні пакляліся памерці, але адстаяць горад. Сярод соцень тысяч савецкіх салдат, якія падпісалі гэту клятву, была і малодшы сержант, член камсамольскага бюро часці Алена Стэмпкоўская.

У падраздзяленні яе называлі бясстрашнай, называлі гераіняй. Ад гэтых слоў дзяўчына чырванела, бянтэжылася: яна ж такая, як усе, і нічога асаблівага, а тым больш гераічнага не бачыць у сваіх дзеяннях. Ну, падумаеш, геройства — пад артылерыйскім агнём знайшла і ліквідавала пашкоджанне на лініі. Хто ж за яе гэта рабіць павінен? Або яшчэ — выратавала жыццё свайму камандзіру. У час рукапашнага бою гітлеравец занёс штых над раненым камандзірам роты. Лена апырэдзіла фашыста, з усёй сілы стукнула яго прыкладам па галаве. «Хіба ж гэта геройства? — разважала яна. — Кожны на маім месцы так бы зрабіў». А хіба яе не выратаўвалі таварышы? Узяць хаця б апошні бой каля хутара Зімавенкі. Больш трохсот гітлераўцаў акружылі жменьку савецкіх байцоў. Перадаўшы данясенне аб становішчы акружанага ўзвода, Лена залегла за бруствер і адкрыла агонь з аўтамата. Вось упаў адзін гітлеравец, другі, пяты... Не адразу заўважыла, што выпусціў з рук кулямёт бялявы Кастусь, які прыкрываў левы фланг іх абароны. Лавіна фашысцкіх галаварэзаў вось-вось гатова была схлынуць у траншэю.

Не задумваючыся, Лена кінула дзве гранаты. Фашысты залеглі. Гэтых лічаных секунд хапіла, каб дабежы да кулямёта. З дыстанцыі ў некалькі дзесяткаў метраў Лена расстрэльвала гітлераўцаў, не думаючы аб тым, што засталася зусім адна ў траншэі. Выручылі разведчыкі. Яны адкінулі фашыстаў і замацаваліся на важным рубяжы.

— Малодшы сержант Стэмпкоўская, да камандзіра! — пачула дзяўчына голас ад'ютанта камандзіра роты.

У зямлянцы, акрамя камандзіра роты, былі камандзір палка, начальнік штаба палка, прадстаўнікі дывізійнай разведкі. Схіліўшыся над разасланай на скрынцы з-пад снарадаў картай, яны абмяркоўвалі план будучай аперацыі.

— На вас, малодшы сержант, мы ўскладаем асаблівыя надзеі,— сказаў палкоўнік.— Вы павінны ўвесь час інфармаваць аб становішчы спраў на ўчастку. Ёсць падставы меркаваць, што якраз у гэту ноч праціўнік паспрабуе захапіць Зімавенкі. Даць вам падмацаванне зараз не магу. Трэба будзе пратрымацца да падходу свежага палка. Ён на маршы.

— Зразумела, таварыш палкоўнік!

Даныя разведкі пацвердзіліся. Праўда, замест мяркуюмых двух-трох рот ворагі кінулі цэлы полк. Полк супраць няпоўнага батальёна страшэнна змораных няспыннымі баямі савецкіх пехацінцаў! Вельмі ўжо хацелася гітлераўцам авалодаць хутарам, які меў вялікае стратэгічнае значэнне.

Савецкія воіны сустрэлі ворага агнём з усіх відаў зброі, якія толькі былі. А немцы лезлі і лезлі, не звважаючы на велізарныя страты. Падцягнуўшы бліжэй мінамёты, яны адкрылі прыцэльны агонь па мужных абаронцах. Вогненны смерч загуляў у нашых траншэях. Увесь гэты час Лена дакладвала па радыі ў штаб палка аб становішчы абаронцаў Зімавенкаў.

— Вам на дапамогу выслан танкавы батальён і дзве стралковыя роты. Да іх падыходу загадваю адысці ў раён Аўражанае. Трэба берагчы людзей,— прыняўшы чарговае паведамленне, загадаў камандзір палка.— Так і перадайце камандзіру.

— Ёсць! — адказала Лена і кінулася выконваць загад.

Пад прыкрыццем заслона савецкія воіны адводзіліся ў намечаны для контратакі раён.

— А дзе ж радыстка? — спыхаўся камандзір батальёна, калі апошні салдат дасягнуў намечанага рубяжа.

— Толькі што была тут. Пэўна, з разведчыкамі,— адказаў ад'ютант.

А ў гэты час Лена, забарыкадзіраваўшыся ў хляве, вяла прыцэльны агонь па ворагу. Некалькі мінут таму назад яна магла незаўважанай пакінуць хутар. Але ў хляве знаходзілася рацыя. Не пакідаць жа яе фашысту!

— Узяць снайпера жывымі! — загадаў сваім ваякам нямецкі оберст.

— Але ж ён забіў больш дзесяці нашых салдат і афіцэраў. Можна разнясём з гарматы гэту будыніну? — запытальна паглядаў у бок палкоўніка обер-лейтэнант.

— Нам вельмі патрэбен язык. Ды ён доўга не пратрымаецца. Патронаў не хопіць,— кінуў палкоўнік.

І сапраўды, агонь з хлява радзеў. Вось Лена адкінула ўбок непатрэбны без патронаў аўтамат, стала страляць з пісталета. Яшчэ пяць фашыстаў знайшлі свой бясслаўны канец. Не перастаючы весці агонь, дзяўчына настроіла радыёстанцыю на патрэбную хвалю і перадала апошняю радыёграму: «Заданне выканана. Батальён размясціўся ў заданым раёне. Да фашыстаў прыйшло падмацаванне».

Апошнія словы дзяўчыны патанулі ў крыках азвярэлых гітлераўцаў. Затрашчалі пад ударамі прыкладаў дзверы. Вось-вось зляцяць з завесаў. Стэмпкоўская разбіла рацыю, адкінула ўбок пісталет і, счакавшы, калі ворагі ўварваліся ў хлёў, шпурнула ў іх апошняю гранату. А сама кінулася наўцёкі.

Але хіба далёка ўцячэш, калі хутар поўны фашыстаў, калі ў цябе не засталася ніводнага патрона, ніводнай гранаты!

— Дзе знаходзіцца ваш штаб? Які апошні загад атрымала ад камандавання? — загадаў перакласці палкоўнік.— Скажаш— будзеш жыць. Тысячу марак атрымаеш. Будзеш маўчаць— павесім.

— Савецкія людзі не прадаюцца за маркі. Усіх нас не перавешаеш, а для цябе і тваіх вылюдкаў пятля даўно прыгатавана,— смела адказала дзяўчына.

— Ты ў мяне загаворыш! Курт, пачынай!

Бамбіза з эсэсаўскімі знакамі ўваліўся ў пакой, ударам кулака зваліў дзяўчыну з ног, стаў біць яе, таптаць каванымі ботамі.

— Скажаш? — час ад часу пытаў палкоўнік. І кожны раз акрываўленыя губы дзяўчыны шапталі: «Не!».

Не дабіўшыся нічога, фашысты адсеклі Лене рукі, выразалі на грудзях зорку. Нечалавечы боль разрываў цела дзяўчыны. І ўсё ж яна не выдала ворагу тайну. Загінула геройскай смерцю.

На досвітку наступнага дня нашы войскі выбілі гітлераўцаў з хутара Зімавенкі. Непадалёку, у канаве, знайшлі труп радысткі Алены Стэмпкоўскай.

— Мы адпомсцім за цябе, Лена! Дорага заплоцяць фашысты за тваю смерць! — кляліся над магілай камсамолкі аднапалчане. Суха прагучалі над толькі што насыпаным курганам аўтаматныя чэргі — салют бясмерцю.

За мужнасць і гераізм, праяўленыя ў барацьбе з нямецка-фашысцкімі захопнікамі, Указам Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР Алене Канстанцінаўне Стэмпкоўскай было прысвоена высокае званне Героя Савецкага Саюза.

* *

Дваццаць пяць гадоў мінула з таго дня. Пазарасталі сцяжыні, якімі некалі хадзілі ў разведку воіны. На былых акопах спее жыта, цвітуць васількі. Але вечна жыве ў сэрцах аднапалчан памяць аб мужнай радыстцы камсамолцы Алене Стэмпкоўскай.

Не забыта імя гераіні і на другой радзіме Алены. Яе імя носіць сярэдняя школа ў Ташкенцкай вобласці, у якой вучылася камсамолка. Аб гераічным подзвігу дзяўчыны расказвае стэнд, устаноўлены ў Ташкенцкім педагагічным інстытуце. На ім — фотаздымкі, камсамольскі білет Алены Стэмпкоўскай.

І ў родным Салігорскім раёне многія памятаюць маленькую бялявую Леначку з блакітнымі, быццам беларускія васількі, вачыма. Піянерская дружына Мазуршчынскай васьмігадовай школы, у якой некалі вучылася Лена, носіць яе імя. Першы ўрок тут звычайна пачынаецца расказам аб жыцці і подзвігу іх зямлячкі Героя Савецкага Саюза Алены Стэмпкоўскай.

Ул. КАСЬКО

Святлана ЛОБАЧ

Можа, ведаюць сосны,
Можа, бачылі бацькаву смерць!
Можа, плакалі ветры
Над байцом у безыменнай магіле!
Абеліскі, як птушкі,
Якія не могуць ўзляцець:
Не варушацца іх
Паламаныя крылы.
Па начах цішыня
У абдымках трымае мой горад.
І рака нерухома

У гранітнай калысцы ляжыць...
Абеліскі, маё скамянелае гора,
Гэта клятва мая:
Усё за бацьку свайго дарабіць.
І ідуць трактары, нібы ў бой,
На калгасныя гоні.
І з-пад молата сыплюцца
Зоркамі іскры...

Вы такія ж сівыя, як матчыны скроні.
Пакланіцеся, людзі, сівым абеліскам.

Васіль ГАЙДА

На граніцы

Ляжу ў траве высокай
На беразе ракі,
І асака навокал —
Зялёныя штыхі.

І цішыня над плёсам,
Гайданне немых зор,
Нячутна срэбны месяц
З-за лоз плыве ў дазор

За пералескам сінім
Радзімы далячынь.
Як не любіць Расіі
І як не берагчы!

Эдзі АГНЯЦВЕТ

Апельсіны

З Касабланкі,
з Марока
Прыйшлі апельсіны.
— Вось яшчэ дзе марока,
Прастаіш з паўгадзіны! —

І жанчына ў ружовым
Важна губы надзьмула.

...Я такога
ў суровым,
Сорак першым
не чула!

Шлях да хлебнае крамы
Быў маўклівы і доўгі.

Помню хлебныя грамы,
Як адбоі трывогі.

Ды хапіла нам сілы
Для работ нежаночых,
Для надзеі,

для крылаў
І для смуткаў сірочых...

На латках — апельсіны.
Пахне вуліца морам.
І аранжава-сіні
Вечар высыпаў зоры.

Шумна,
весела,
густа,

Усё бурліць і смяецца.
Толькі месяц мне лустай,
Як калісьці, здаецца.

Колькі трэба нам часу,
Колькі сіл і жаданняў,
Колькі веры нязгаснай
І якога змагання,

Каб жыццё на планеце
Для жыцця існавала!
Каб не ведалі дзеці
Ваеннай навалы,
Ані выбухаў сініх,
Ні пакут сіраціны!

На латках — апельсіны;
На латках — апельсіны!

Блізняты

Нібы зялёная камета,
Плыве каляска да сасны.
З усмешкай слухае кабета,
Як гаманяць яе сыны.

На мове зорнай, чараўнічай,
Што зразумела ім адным,
Адзін другога ўголос кліча,
Адзін цікавіцца другім.

Далоні першы прыкмячае:
«Ага!»

Другі крычыць: «Угу!»

Напэўна, гэта азначае:
«І я рукамі ўсё змагу!»

І разам разглядаюць дзіва —
Яно, стракатае, ляціць, —
Зноў адкрыццё!

Крычаць шчасліва,
Калі над імі шпак свісціць!
І самі ў засені,

дуэтам,
Пяюць на лад складаны свой.
Шуміць сасна над іхнім светам
І над жанчынай маладой.

Малымі будуць ёй здавацца
Праз дваццаць,
трыццаць год
сыны..

Яшчэ пакуль адна ў іх праца —
Растуць і цешацца яны.

Спявае маці над каляскай,
Змаўкае дружны унісон.
І вось, абвеяныя ласкай,
Хлапцы ўсміхаюцца праз сон.

З касою русаю мадона
Жыццю за лёс удзячна свой.
Яе надзея,
абарона —
У калясцы мірнай,
пад сасной.

ЗВАРОТ

УДЗЕЛЬНІЦ РЭСПУБЛІКАНСКОЙ НАРАДЫ ЖАНЧЫН-МЕХАНІЗАТАРАЎ ДА ЎСІХ ЖАНЧЫН РЭСПУБЛІКІ

Дарагія таварышы!

Як заданне вялікай дзяржаўнай важнасці, успрынялі камсамольцы, юнакі і дзяўчаты вёскі заклік Камуністычнай партыі Савецкага Саюза разгарнуць масавы рух моладзі за авалодванне сельскагаспадарчымі спецыяльнасцямі. Вёсцы патрэбны людзі, якія добра валодаюць тэхнічнымі прафесіямі на ўсіх участках паляводства і жывёлагадоўлі, будаўніцтва і меліярацыі.

Удзел жанчын у кваліфікаванай працы ў сельскай гаспадарцы мае вялікае дзяржаўнае і сацыяльна-палітычнае значэнне. Прафесіямі трактарыста, шафёра, камбайнера, матарыста, электрыка, токара, слесара, майстра-наладчыка, жывёлавода-механізатара, інжынера можа авалодаць кожная жанчына.

У нас ёсць шмат прыкладаў, вартых пераймання. Успомніце, як у гады будаўніцтва сацыялізма па закліку Пашы Ангелінай тысячы жанчын селі за рычагі трактараў і штурвалы камбайнаў, як радавалася краіна іх поспехам. Захапляючая праца, нязгасная энергія, сапраўдныя клопаты аб роднай зямлі прынеслі заслужаны поспех і нязгасную славу жанчынам-механізатарам Савецкай Беларусі — Соф'і Пятроўне Рачок, Ганне Іосіфаўне Рыбчак, Ганне Данілаўне Каліва, Соф'і Мартынаўне Юргель і многім іншым. Сваёй працай яны ўпісалі нямала слаўных старонак у працоўны летапіс будаўнікоў сацыялізма і камунізма.

Цяпер у калгасах і саўгасах Беларусі, аддзяленнях «Сельгастэхнікі», у меліярацыйных атрадах працуе каля 3 тысяч жанчын-механізатараў, дастойных пераемніц першых трактарыстак, 500 дзяўчат вывучаюць сельскагаспадарчую тэхніку ў прафесіянальна-тэхнічных вучылішчах.

Жанчын, якія прысвяцілі сябе ў механізатары, становіцца ўсё больш і больш. І мы не шкадуем, што выбралі менавіта такі шлях у працы!

Дарагія сяброўкі!

Мы ўпэўнены, што наш зварот знойдзе ў жаночых

сэрцах разуменне і падтрымку і што хутка мы сустрэнем многіх з вас у аўдыторыях сельскіх прафесіянальна-тэхнічных вучылішчаў, на курсах і ў навучальных камбінатах, дзе вы зможце за найкарацейшыя тэрміны атрымаць трывалыя тэхнічныя веды, набыць гордую прафесію механізатара.

Вас чакаюць на палях і фермах, на меліярацыйных участках, на будаўніцтве гідратэхнічных збудаванняў. Чакаюць, каб з вашай дапамогай яшчэ больш паспяхова вырашаць вялікую задачу ўздыму сацыялістычнай сельскай гаспадаркі.

Нам у гэтым годзе трэба будзе ўзяць новы рубаж у павышэнні ўраджайнасці палёў: атрымаць у сярэднім з кожнага гектара па 19—20 цэнтнераў збожжа, 140—150 — бульбы, 5 — ільновалакна і не менш як 240—250 цэнтнераў цукровых буракоў. Лёс будучага ўраджаю вырашаць людзі, якія валодаюць тэхнікай.

Наша Радзіма ўпэўнена ідзе да камунізма. Разам з усім народам сельскія працаўнікі сустракаюць выдатнымі працоўнымі падарункамі юбілей Уладзіміра Ільіча Леніна, у маладзёжных калектывах шырыцца спаборніцтва за дастойную сустрэчу 50-годдзя Ленінскага камсамола Беларусі. Мы, жанчыны-механізатары рэспублікі, горача дзякуем Камуністычнай партыі і Савецкаму ўраду за пастаянныя клопаты і увагу, якія яны аказваюць нам і тысячам нашых сябровак па ўсёй краіне. У нас няма вышэйшай мэты, як сваёй самаадданай працай, новымі поспехамі адказаць на гэтыя ўвагу і клопаты.

Мы выказваем цвёрдую ўпэўненасць у тым, што рамантыка механізатарскай працы захопіць вас, дарагія жанчыны і дзяўчаты, пакліча на слаўныя справы, што вашым працавітым жаночым рукам складаная сельскагаспадарчая тэхніка і вы ўнясеце дастойны ўклад у справу стварэння матэрыяльна-тэхнічнай базы камунізма!

Пераймайце наш прыклад, авалодвайце механізатарскімі прафесіямі, смялей ідзіце на гэты цяжкі, але высакародны і адказны ўчастак работы!

Зоя Ластоўская (злева) і Лёдзя Нядзельская ў кабіне трактара.

Фота Ул. Вяхоткі.

ЧАКАЕМ СВАІХ КАРАЛЁВЫХ

Тут усё як у школе: будынак з вялікімі вокнамі, светлы доўгі калідор, з аднаго боку выстраіліся класы. Толькі напісана на дзвярах: кабінет па сельскагаспадарчых машынах, кабінет па трактарах, камбайнах, кабінет па агранаміі і заатэхніі, па эстэтычнаму выхаванню, кінаклас...

І школа і не школа.

Звініць званок. Дзверы класаў адчыняюцца. Хлопцы куляй вылятаюць у калідор, а дзяўчаты не спяшаюцца. Іх мала. Намнога менш, чым хлопцаў. І яны помняць пра гэта...

Зноў званок. Пусцее калідор. Пачынаецца чарговы ўрок.

Зойдзем у клас і мы з фотаапаратам і з запіснай кніжкай.

Урок алгебры. Настаўніца Ліля Ігнатаўна Сухоцкая запісвае на дошцы прыклад. Хто будзе яго рашаць? На настаўніцу глядзяць дваццаць пар вачэй. Яна выклікае Олю Басянок. Невысокая, з чорнай грыўкай над быстрымі вачыма, Оля бярэ ў рукі крэйду. Прыклад складаны. Оля спісвае лічбамі ўсю дошку, потым тлумачыць, як яна яго рашала.

На ўрок нямецкай мовы хлопцы прынеслі радыёлу. Але радыёла пасля. Спачатку трэба праверыць, як засвоілі тое, што было зададзена.

Дзяўчына адказвае ўрок. Не хвалюючыся, быццам размаўляе з сяброўкай.

Потым настаўнік Пётр Сцяпанавіч Бондараў стаў задаваць ёй пытанні па-нямецку. Яна па-нямецку адказвае, трохі задумваючыся, падбіраючы патрэбнае слова. І мы даведваемся, што завуць яе Зоя Ластоўская, што яна з вёскі Часткі з Віцебшчыны. Бацька яе працуе ў будаўнічай брыгадзе калгаса, маці ў паляводстве. Дома ў яе два малодшыя браты і дзве сястрычкі. Яна, Зоя, любіць машыны.

Зоін твар мне знаёмы. Слухаючы яе расказ, я прыпамінаю, дзе бачыла яго. І ўспомніла: на Дошцы гонару вісіць яе фота.

Радыёла патрэбна для правільнага чытання новага тэкста. На радыёлу ставяць пласцінку, а вучні сочаць за гэтым жа тэкстам па падручніку.

Потым у класе ціха льюцца песні: «Ленін заўжды жывы», «Сонечны круг».

І неяк дзіўна нашы песні, такія цудоўныя, такія знаёмыя, чуць на замежнай мове.

45 хвілін я не чула рускіх слоў.

Пакуль усё тут як у школе, у старэйшых класах. І на ўроку гісторыі дзяўчаткі і хлопцы, як у школе, выходзілі да дошкі і расказвалі пра падзвіг брананосца «Пацёмкін».

Мне спадабалася, што не настаўнік задаваў пытанні па

пройдзенаму матэрыялу, а самі вучні.

— Каб ім цікавей было ў класе сядзець,— сказала пасля ўрока выкладчыца гісторыі, намеснік дырэктара па агульнаадукацыйных прадметах Клаўдзія Мітрафанаўна Трафімчук.

Вучні на ўроку не сумавалі.

Потым у класе апусцілі цёмныя шторы на вокнах, дошку завесілі белым палатном. Уключылі кінаапарат, і пачаўся ўжо не школьны ўрок, а ўрок па вывучэнню трактара, яго гідрасістэмы. Не станем разам з вучнямі запамінаць тэхнічныя назвы вузлоў і дэталей машыны. Няхай гэта робяць яны самі, ім спатрэбіцца. Скажам толькі, што ў вучылішчы, у сельскім тэхнічным вучылішчы № 18, з якога мы вядзем наш рэпартаж, ёсць 90 вучэбных фільмаў, акрамя стацыянарнай кінаўстаноўкі. Гэта для тэарэтычных заняткаў. Для практычных — 34 трактары, 13 камбайнаў, 192 сельскагаспадарчыя машыны, 19 аўтамашын. Ёсць аўтадром, ёсць палігон, каб кожны навучыўся вадзіць аўтамашыны, трактар і камбайн.

У вучылішчы займаюцца будучыя трактарысты шырокага профілю. А дзяўчаткі, з якімі мы знаёмім нашых чытачоў, — будучыя механізатары жывёлагадоўчых ферм, таксама механізатары шырокага профілю.

Што такое для іх «шырокі профіль» — паспрабуйце разабрацца. На сучаснай жывёлагадоўчай ферме больш машын, чым людзей. Машыны робяць корм прыдатным для ўжывання (мыюць, запарваюць, здрабняюць, мяшаюць), машыны іх развоззяць, раздаюць, машыны ачышчаюць памяшканні ад гною, падаюць жывёле ваду.

Гэтымі машынамі трэба ўмець кіраваць.

Многія з машын працуюць на электрычнасці. Дзяўчаты набываюць і прафесію электрамонтэра. Яны вучацца вадзіць сі-

ласаўборачны камбайн, калёсны трактар, аўтамашыну. Вывучаюць даільную апаратуру.

Нічога не скажаш, профіль сапраўды шырокі. І не скажаш, што лёгка вучыцца. За тры гады трэба стаць выдатным механізатарам і атрымаць сярэдняю адукацыю. А веды самі ў галаву не ідуць. Трэба і над кніжкай пасядзець, і ля машыны добра пахадзіць, каб запомніць.

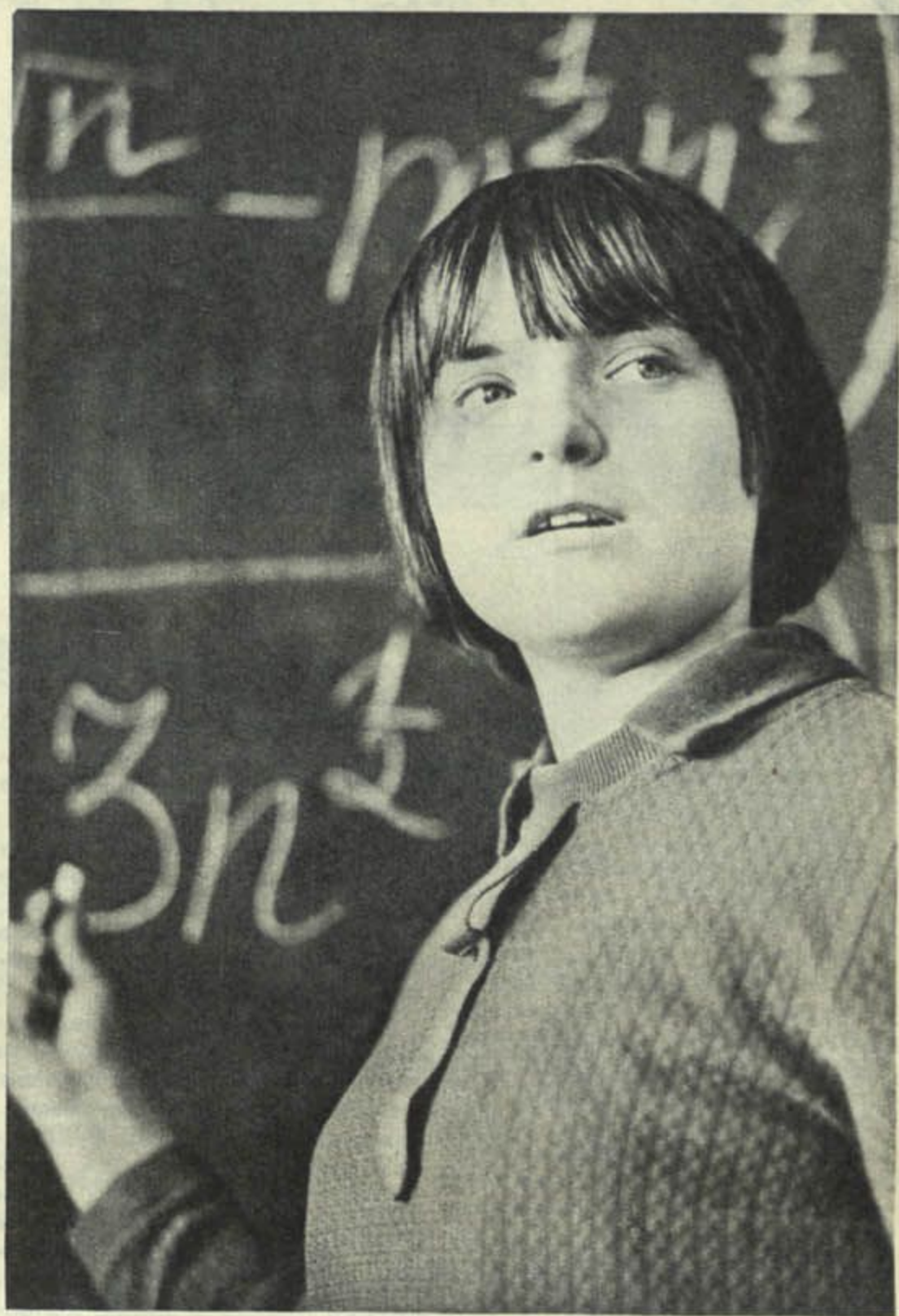
І вось дзяўчаты і хлопцы ў аднолькавых зграбных камбінезонах ідуць на практыку. Сёння ў іх трактар. Заняткі вядзе заслужаная настаўніца прафесіянальна-тэхнічнага навучання БССР Яўгенія Васільеўна Сікорская.

У пакоі разабраны трактар. На сталах, абабітых бляхай, стаяць знятыя з яго дэталі: паліўная апаратура, каробка перадач, пускавы рухавік, паліўная помпа, рэгулятар. Тут жа ляжаць аддрукаваныя, у цэлафане, тлумачэнні. Кожнаму звяну (2—3 вучні) асобнае заданне. Але агульнае адно: разабраць вузел, сабраць зноў, запомніць, што як завецца і навошта яно.

Калі што незразумела, Яўгенія Васільеўна, інжынер, растлумачыць. Няма пытання, на якое б яна не адказала. За дваццаць пяць гадоў працы пасля інстытута кожны вінцік не раз у руках патрымала. І цяпер свае веды аддае моладзі.

У параўнанні з заняткамі па трактару аўтаўрок праходзіць нібыта гульня. На спецыяльным нахіленым стале, каб бачыў клас, разлінеены вуліцы. Расстаўлены маленькія цацачныя машынкі. Пасярэдзіне светлафор з уключаным то чырвоным, то зялёным святлом.

Думаў, мяркуй, куды можа ехаць машына, а куды ёй праезд забаронены. Заблытацца лёгка. Машын шмат. Але вучні ўжо тое-сёе ведаюць. Правілы вулічнага руху вывучаюць з першага дня заняткаў.

Оля Басянок бярэ ў рукі крэйду.

А вечарам рэпетыцыя мастацкай самадзейнасці.

Так праходзіць дзень у тэхнічным вучылішчы.

Усіх навучэнцаў узяла на сябе, на свой поўны пансіён, дзяржава. Бясplatна вучыць,

На ўроку.

3 практыкі.

апранае, корміць і яшчэ стыпендыю плоцяць. Толькі вучыся.

Не скажам нічога дрэннага: і вучацца і стараюцца.

Былі мы ў пакоі, дзе на паліцах стаяць мадэлі, зробленыя членамі гуртка тэхнічнай творчасці: дыскавы лущыльнік, збожжавы пагрузчык, касілка, культыватар, прычэпны плуг... Зусім як сапраўдныя, толькі маленькія. Яны зроблены з любоўю, акуратна пафарбаваны. Хоць на выстаўку аддавай. Відаць, што Ваня Каханюўскі, Валодзя Місюкевіч, Ваня Лобач любяць майстраваць, канструяваць, і таму такія выдатныя рэчы робяць іх умелыя рукі.

Такой творчасці ў вучылішчы ўдзяляюць вялікую ўвагу, ганацца ёй, праводзяць тэхнічныя віктарыны. Пераможцы атрымліваюць пуцёўку на экскурсію на Лідскі завод сельгасмашын. Каб сваімі вачыма паглядзелі, як робяцца сапраўдныя машыны.

Не забываюць вучылішча былыя яго выхаванцы. Быў у гасцях нядаўна дэпутат Вярхоўнага Савета БССР Пётр Аляксеевіч Ліс—механік калгаса «Чырвоны партызан» Сморгонскага раёна. З цікавасцю слухалі навучэнцы яго расказ

пра сябе, пра сваю вучобу, пра сваю працу.

І не адзін з іх, напэўна, падумаў: «І я змагу стаць такім паважаным чалавекам. Трэба толькі захацець».

А Фрыдрых Канстанцінавіч Латынцаў, намеснік дырэктара па вучэбна-вытворчай рабоце, гаворачы пра вучылішча, пра яго гісторыю, пра яго традыцыі, раптам сказаў:

— А ведаеце, што акадэмік Сяргей Паўлавіч Каралёў, наш вядомы канструктар касмічных караблёў, спачатку закончыў... прафесійную школу будаўнікоў? Потым ужо вучыўся ў політэхнічным інстытуце і ў Вышэйшым тэхнічным вучылішчы імя Баумана. А спачатку—прафтэхшкола... І ўвесь час вучыўся і працаваў. Можна і ў наша вучылішча прыйшоў або прыйдзе будучы канструктар—ну, калі не касмічных караблёў, то хаця б зямнога новага трактара або камбайна, такой машыны, вадзіць якую будзе гэтак жа лёгка і прыемна, як «Волгу».

Няхай хутчэй прыходзіць. Чакаем сваіх Каралёвых.

Галіна ВАСІЛЕЎСКАЯ

г. Ашмяны.

Дырэктар вучылішча Сямён Пятровіч Пархімовіч—былы партызанскі камісар.

Мама, пачытай!

МЕДАЛЬ

Зіхатлівы, нібыта маленькае сонейка, утульна ляжыць у Сярожа на далоньцы медаль: «За перамогу над Германіяй».

Я ніколі дасюль не бачыў свайго шасцігадовага сына такім усхваляваным і радасным.

— Тата, зірні!

— Дзе ты ўзяў гэты медаль, Сярожа?

Сын стаіць перада мною ў кароткіх сініх штоніках, у берэціку, на якім чырванее намаляваная зорка. Мама толькі што надзела яму ўсё чыстае.

Сярожа расказвае спяшаючыся, ажно захліпаецца:

— Ведаеш, тата, я гуляў каля школы і бачу: у траве нештачка блішчыць! Я глянуў. Думаў, што шакаладка кругленькая такая...

Сярожа працягвае мне сваю знаходку. Я бяру ў рукі медаль, і мы разам разглядаем яго.

— Тата, гэта будзе мне? — пытаецца, гледзячы мне ў вочы, Сярожа.

РАНА кладзецца спаць калгасная вёска. Яшчэ не паспелі адгучаць маскоўскія куранты, а ўжо ў большай палавіне дамоў вокны цёмныя.

Размеранай жыткай жыве зараз вялікае палескае сяло Пясчанае, што на Тураўшчыне. Але ў адным доме вокны свецяцца гэтак жа позна, як і ў даўнейшыя часы. Гаспадыня трымае ў руках сіні канверт са штэмпелем салдацкай пошты, і ў памяці ўзнаўляюцца далёкія, але незабыўныя малюнкі...

Вярнулася Сцепаніда ў родную вёску пасля выгнання фашыстаў, і сэрца захлынулася ад роспачы і гора. На месцы дамоў—кучы вуголля, усё разрабавалі, усё вынішчылі ненавісныя чужынцы. Уцалелыя жыхары Пясчанага корпаліся на папалішчах, выцягвалі з пажарышчавага другу абпаленыя засланкі, скручаныя ў полімі сярпы і косы...

Доўга ў здранцвенні сядзела маці Сцепаніды на папалішчы.

— Як жыць будзем, дачушка?

— Ды ўжо ж, мамо, пражывём. Цяпер не прападзём...

Натужліва ладзілася новае жыццё. Няма на чым ні ехаць, ні араць. Разам з усімі ўпрагалася ў плуг і шаснаццацігадовая Сцепаніда Марусіч.

Шмат хто з яе равеснікаў пакідалі родныя мясціны і падаваліся туды, дзе, здавалася ім, і хлеб саладзейшы, і капейка большая. Наважылася і Сцепаніда падацца ў заробаткі. Схадзіла ў раён, заключыла нават дагавор з вярбоўшчыкам, каб паехаць на поўнач лес пілаваць, аванс на дарогу і на першы разжытак узяла.

Прышла дамоў з раёна, пачала ўжо клуначак з няхітрым дзявоцым скарбам ладзіць на дарогу... Рыпнулі дзверы зямлянкі. Размазваючы буйныя слёзы па тварыку, у парозе спыніўся Міколка, сын старэйшай сястры.

— Цётка Сцёпа! Мамка вас кліча...

Бегма кінулася Сцепаніда да сястры. Тая ляжала на покуце ў сваёй зямлянцы. Высахшыя рукі безжыццёва ляжалі на грудзях. Усё б аддала Сцепаніда, каб падняць сястру.

А сястра ледзь чутным шэптам гаварыла:

— Не жыць мне болей... Адабралі ўсё здароўе праклятыя

РОДНЫЯ

Мы нейкі час стаім і маўчым, кожны думаючы сваё...
— Вось што, Сярожа, — нарэшце прапаную я. — Давай напішам аб'явы і расклеім у суседніх дварах. Можа раптам знойдзецца той, хто згубіў гэты медаль. Вось будзе яму радасці. Мы ж не ведаем, хто ён, гэты чалавек. Кім ён быў на вайне. Можа ён быў салдатам і мёрз у акопах і хадзіў у атаку на варожыя танкі. Можа ён узнімаў сцяг над рэйхстагам...

А можа ён марака і раскажа нам, як баранілі Радзіму савецкія маракі.

А калі ён лётчык, мы папросім яго раскажаць пра яго крылатых баявых сяброў.

Вось таму, сын, мы павінны напісаць аб'яву і знайсці гэтага чалавека, які выпадкова згубіў свой баявы медаль.

— Давай напішам... — згаджаецца, трохі спахмурнеўшы, Сярожа.

Мы ідзем дадому, і я саджуся за стол і пішу на некалькіх паперках аб'явы. Чытаю Сярожу.

— Ну, як? — пытаюся.

Сярожа маўчыць.

— Будзем шукаць салдата-героя?

Сярожа ківае галавой:

— Будзем.

— Хадзем?

— Хадзем!

Вочы сына ззяюць зноў.

Алесь РЫБАК

Мал. Я. Змітровіча.

фашысты... Прашу цябе... У Міколка і Уладзіка, апрача цябе, нікога родных не засталася. На Васіля прыйшла пахавальная ўчора... Будзь ты ім за родную маці...

Слязіна пакацілася па зжаўцелай шчацэ. Не раз люта катавалі жанчыну фашысты за тое, што муж быў афіцэрам у Савецкай Арміі. І вось падарвалі здароўе, загналі ў магілу...

Шмат што хацела сказаць Сцепаніда сястры. Але не ішлі словы, перацінаныя горкім, пякучым болем.

— Буду ім, як маці родная, — толькі і прамовіла.

Назаўтра першым чынам у раён да вярбоўшчыка падалася. Скасавала дагавор, вярнула аванс і, не заходзячы дамоў, пабегла ў зямлянку, дзе калгасная кантора мясцілася:

— Хачу на сталую работу перайсці!

Узрадаваліся ў праўленні. Неставала рабочых рук усюды, а даглядаць жывёлу амаль ніхто не хацеў. Так стала Сцепаніда першай даяркай у сваім калгасе.

— Не работа, а нэндза была, — прыпамінае тыя дні Сцепаніда Іванаўна. — Неставала сутак, каб управіцца на ферме. А тут жа яшчэ і клопаты па дамоўцы. Двое хлапчукоў на руках. Колькі ім увагі трэба!

Вось таму і не гасла святло ў хаце Сцепаніды позна ноччу. Затое расцвітала радасцю дзяўчына, калі гаварылі ёй у школе, што Коля і Уладзік — прыклад для ўсіх. Вучацца добра, акуратна апранутыя, ветлівыя, працавітыя...

Цвіло дзявочае лета... Трапляліся і жаніхі. Але не стрэўся сярод іх сапраўдны чалавек. Былі такія, што адразу ставілі ўмову, каб неадкладна хлапчукоў у дзіцячы дом аддаць. Ох, і ляцелі такія сваты з хаты Сцепаніды.

...Хутка пра Сцепаніду Іванаўну загаварылі не толькі ў родным калгасе, але і ў навакольных вёсках. Ніхто не ўмеў так ладна і рупна працаваць, як яна. У каго паморак на цялят, а ў Сцепаніды яны быццам дубкі маладыя. Здаровыя, бадзёрыя, уважавідкі ў рост ідуць...

Падрасталі хлапчукі. Вось большы, Міколка, атэстат за дзесяцігодку прынёс. І заявіў, што хоча бацькавай дарогай пайсці, быць афіцэрам, Радзіму ахоўваць ад ворагаў.

— Не прычучу, сыноч. Я табе дала, што магла. Цяпер ты сам шукай правільнай дарогі.

Не чытала Сцепаніда Іванаўна педагагічных трактатаў, не пыталася парад. Выхоўвала гэтак, як сама была выхавана. За асноўнае ставіла правілы: не хлусі, не крадзь, не падманвай, любі ўсякую работу, паважай іншых, і цябе будучы паважаць.

Сабраліся калгаснікі на сход. Вялікі гонар ім выпаў — вылучыць кандыдата ў дэпутаты Вярхоўнага Савета СССР. Нялёгкае задача. Туды трэба паслаць лепшага з лепшых. Толькі доўга выбіраць не сталі. Як толькі назвалі прозвішча Сцепаніды Іванаўны Марусіч, зала патанула ў гучных воплесках. Гэта было ўсеагульнае прызнанне яе як працаўніцы, як чалавека з вялікім і шчырым сэрцам. А неўзабаве выйшаў Указ: цялятніца з калгаса «Перамога» Сцепаніда Іванаўна Марусіч ўзнагароджана Залатою Зоркай Героя Сацыялістычнай Працы...

Шмат пісьмаў атрымлівае дэпутат. Пішуць выбаршчыкі пра сваю работу, свае клопаты, пытаюць парад, просяць дапамогі. А вось пісьмо ад капітана Савецкай Арміі Мікалая Марусіча, яе Міколка. Гэта пісьмо яна і трымае зараз у руках. Меншы, Уладзік, кожны дзень праведвае цётку, бо жыве ў калгасе, побач. Забягаюць і ягоныя дачушкі.

— Пытаецца, ці не занадта перагружаю сябе работай, — расказвае пра пісьмо Сцепаніда Іванаўна. — У кожным пісьме просіць, каб сябе берагла, не перасільвалася... Да сябе кліча, на супачын, значыць. А таго не ведае, што каб адабралі ў мяне гэтыя клопаты, вялікія і маленькія, дык я ўраз занядужала б...

* *

Нядаўна ў жыцці Сцепаніды Іванаўны адбылася яшчэ адна падзея. Лістападаўскім ранкам крочыла яна да Крамля як дэлегат Трэцяга Усеагульнага з'езда калгаснікаў.

А дома яе з нецярпеннем чакалі сябры па рабоце. Радасная была сустрэча. І яна шчыра расказвала ім пра з'езд, пра свае ўражанні, пра вялікую еднасць працаўнікоў нашай неабсяжнай Радзімы.

Потым пасыпаліся запрашэнні з розных месц. Сцепаніда Іванаўна, здаецца, забывалася і на сон і на адпачынак. Скончыць работу на ферме — і ў дарогу. Яна выступала перад хлебарабамі і меліяратарамі, расказвала пра Трэці з'езд рабочым, што вядуць другую нітку нафтаправода «Дружба», была жаданым госцем у рачнікоў Прыпяці.

— Дзівімся мы з Іванаўны, — з павагай кажуць у калгасе «Перамога». — На ўсё ў яе стае часу.

А яна, прыветная, з добрай усмешкай, упэўнена крочыць па родных сцежках.

А. ШУРПАЧ

Жыткавіцкі раён.

СЦЕЖКІ

Мал. Ю. Пучынскага

Алесь ПАЛЬЧЭЎСКІ

Апавяданне

ПЕРАД СВІТАННЕМ

Аднастайна стукаець колы на стыках рэек. За акном вагона чорная вераснёвая ноч. На раз'ездах, на станцыях мільгаюць ліхтары. У палосах святла відаць, як цярусіць дробны касы дождж, як спадаюць яго буйныя кроплі з накрывак над электрычнымі лямпачкамі. Блішчаць мокрыя жалезныя слупы, пероны і платформы, вымытыя дажджом.

Адхінуўшы ражок беленькай фіранкі, у акно глядзіць Міхаліна. Яна сядзіць спіной па ходу цягніка і назірае, як бягуць, бягуць, абмінаючы вагон, слупы з ліхтарамі. Жанчыне пад шэсцьдзесят, але нават сівыя на скронях валасы не стараць яе маладжавага твару.

Купэ на дваіх. Дачка Зоська спіць на верхняй лаўцы, а маці ціхенька сядзіць каля акна на ніжняй.

«Да чаго ж асеннія ночы падобныя адна на адну, — думае Міхаліна. — І тады была такая ж цемень, хоць у вока пальцам калі, як забразгалі ў шыбу, а следам пачуўся ціхі, асцярожны голас: «Пані, панове, проша...»

У хаце таксама было двое ў тую ноч: яна і сямігадовая Зоська. Міхаліна добра чула стук у акно і голас, ды маўчала, сцяўшыся ў куточку між акном і дзвя-

рыма. Хацелася адхінуць ражок фіранкі і зірнуць, хто там, ды баялася выткнуцца з-за сцяны. Просьба паўтарылася, на гэты раз мацней: «Мама, мамуся...» «Езус свенты, ратуй, — уздрыгвае Міхаліна. — Пачуе хто ў такой цемені — чым тады апраўдаешся? Хто ж бо там?»

Цікавасць перамагае. Міхаліна павольна, з вялікай асцярогай цягнецца да шыбы, як тады, каб зірнуць, што там, за акном, а з верхняй лаўкі звешваецца даччына галава.

— Мамуся, ты яшчэ не спіш? Дык чаму ж не азвалася на мой голас?

— Ты хіба клікала? Спі, дачушка, спі. Зараз і я лягу...

І ў тую ноч была такая ж слота. На шыбах стракацелі кроплі дажджу. І тады, як сёння, большая з кропель, набраўшы сілы, апускалася па слізкім шкле да ніжняй суседкі. Цяпер ім дзвюм лягчэй было ўжо далучыць па дарозе трэцюю, чацвёртую і тоненькай рагай сцячы на падаконны адліў, адтуль на зямлю, каб зноў пачаць свой адвечны кругаварот.

Не бачыла тады Зоська, як маці нахілілася да акна, адхінула фіранку і баязліва спытала: «Хто там?» І адказу не чула: «Свае, мама, свае». Напэўна, здзіві-

лася б дзяўчынка, адкуль гэта ўзяўся брат, каб пачула мужчынскі голас за акном. У маці і то затрымцелі рукі, і пальцы выпусцілі ражок фіранкі, як пачула спакон веку ласкавае слова.

Моўчкі выйшла тады Міхаліна ў сені і без жаднае боязі адкінула дзвярную засаўку. Была ўпэўнена — не назаве жанчыну такім шчырым, ад сэрца вымаўленым словам бліжэй чалавек.

Ён увайшоў на куханьку следам за гаспадыняй, мокры ўвесь, у лётніцкім адзенні. Міхаліна і не думала ўбачыць каго-небудзь іншага пры святле маленькай лямпы з закураным шклом. Нават тых трох слоў, пачутых знадворку, хапіла, каб упэўніцца, што пад акном не польскія партызаны і не захопнікі-немцы. Яна толькі не паспела ўявіць яшчэ, што ён будзе малады і рослы хлопчына, і гэта здзівіла яе найбольш, калі пры цёмным бляску, зірнуўшы ў твар, спытала: «Вы лётнік? То ваш самалёт збілі немцы?»

Ён кінуў галавой, абвёў вачыма кухню і паціху адказаў:

«Я ранены ў руку... Завесьце акно ад благога вока, пані».

Не назваў больш мамай, бо заўважыў па твары — невялікая розніца між імі ва ўзросце.

Міхаліна прынесла з цёмнага пакоя байкавую коўдру і, завешваючы, шэптам расказвала:

«Вас надвечоркам шукалі немцы. Па двары гойсалі, у хлэй заходзілі, у хаце перавярнулі ўсё...»

«Я схаваўся ў кустах... Блізка прайшлі; на шчасце, не заўважылі».

«То пан бог зацяміў ім, паганцам, вочы, каб не ўбачылі. Дзякуй яму, — паспагадала тады Міхаліна і, кінуўшы позірк на параненую руку, спахапілася: — Перавязаць трэба. Прысядзьце», — паказала на табурэтку.

Яна ўзяла з пліты цеплаватай вады, змачыла закарэзную, з насовачкі, павязку, асцярожна зняла яе і абмыла запечаную кроў. Перавязаваючы марляй руку, выказвала трывогу: «Гэта ж у вас пашкоджана косць».

«Я ведаю», — скрозь зубы працадзіў лётчык, скрыўшыся ад болю.

Потым яна прынесла з цёмнага пакоя чыстую бялізну, рубашку і старыя штаны свайго мужа, каб чалавек пераадзеўся. Сама выйшла ў сені, узяла ў каморцы збаночак халоднага малака, паклала на сподачак драбок масла і паставіла на кухонны столік, накроіла хлеба і папрасіла на большае выбачыць. Лётчык падзякаваў за пачастунак і падсунуўся бліжэй да століка...

Дзіўна проста, прайшло столькі гадоў ад тае ночы, а той лётчык, здаецца, раз Міхаліне, сядзіць вось тут, у купэ, на табурэтцы з другога боку вагоннага століка, і з прагнасцю есць. Адкусіць кавалачак хлеба і, запіваючы малаком, кідае даверлівы позірк на гаспадыню. Яна акуратна складае знятае лётчыкам адзенне і адчувае на сабе кожны той позірк. «Што ж з ім рабіць? — яна думае пра тое адзенне. — Куды яго падзець?»

Ён бачыць яе заклапочанасць і раіць схаваць, можа нават закапаць у зямлю: «Далей ад бяды, пані». Заўтра Міхаліна знойдзе, куды дзець, але боязна, каб уночы не прыехалі шукаць.

А лётчыка турбуе іншае, і ён выказвае гэта гаспадыні: «Дзе ж мне знайсці вашых партызан?»

Пачула такое Міхаліна і аж скаланулася: «У такую слоту, у такую цемень аднаму, ды яшчэ параненаму, ісці ў пошукі? Каб наткнуцца на засаду?» Дзе тыя партызаны, яна і сама цяпер не ведае. Даўно былі сувязныя. Даўно і Юзаф, муж яе, прыходзіў.

Лётчык пазіраў ёй у твар, бачыў хваляванне і цярдліва чакаў адказу. Ведаў — баіцца жанчына, а другога ратунку не знаходзіў.

«Нікуды вы не пойдзеце, — пачуўся ўпэўнены і не зусім ужо ціхі голас гаспадыні. Быццам завешанае акно было вялікай засцярогай ад чуйнага вуха. — Добры гаспадар сабакі не выганіць з хаты ў такое надвор'е, а вы ж чалавек... Ды яшчэ збавіцель... Настане дзень — будзе відней, што рабіць».

На нейкі момант лётчык сумеўся: навошта чакаць дня? Чужы край, невядомая жанчына... Хто калі ўведаў, што тоіцца ў людскім сэрцы?

Сваім вострым паглядом Міхаліна заўважыла яго боязь і адразу ж запэўніла:

«Няхай пан лётчык не баіцца. Я магу клятву даць...» — і заспяшалася з кухні ў цёмны пакой. Вярнуўшыся з распяццем, перахрысцілася і пацалавала крыж.

«Навошта, пані, так? — пачырванеў ад някаватасці лётчык і ўстаў з табурэткі. — Адкуль вы ўзялі, што я не давяраю?.. — Тут жа папракнуў сябе за пахлавісць. Як нечакана яна з'явілася, так раптам і знікла. — Добра, пераначую, — згадзіўся ён, — толькі не ў хаце».

І яна завяла яго на дрывотню, у пацемнае месца, дзе часам хаваўся муж, прыходзячы на заданне. Там жа, на дрывотні, схавала і адзенне. Прышоўшы ў хату, спаліла акрываўленую насовачку і папракнула сябе, што не зрабіла гэтага адразу. Попел перамяшала з тым, што быў у пліце ад раніцы, замыла сляды на падлозе ад ботаў, адвесіла акно і легла спаць.

Але сон не прыходзіў. Можна б ён і адолеў стомленую, напалоханую Міхаліну, ды трывога адганяла яго. А трывожыцца жанчыне было чаго: чужы чалавек даверыў ёй сваё жыццё, просіць ратунку. «Недзе маці чакае не счакаецца вестакі. Не спіць, можа, цяпер і думае — як там сыночак... Ласкавы ж які! Так не кожны скажа, нават у бядзе: «Свае, мама, свае». І дзяўчына, відаць, дзесьці смуткуе па сваім шчасці. Такі хлопец не можа не мець каханай...»

Якую цёплую спагаду адчула Міхаліна, узяўшы на дрывотні яго за руку, каб у цемені правесці ў пацемнае сховішча. «А што рабіць з ім заўтра? Калі прыйдзе Юзаф зноў, невядома. Ды і ад Зосінага вока трэба схаваць. Дзіця ўсё ж!»

Раніцай, пакуль дзяўчынка спала, Міхаліна пайшла на дрывотню браць паліва і ўзяла яму снедаць. Несла і думала: «Калі б злавлілі ў гэтую хвілю мяне, абаім смерць». І ўсё ж не вярнулася назад, і выгляду яму не паказала, што трывожыцца, бо гэта быў не страх, а засцярожлівасць. Нават жартам папрасіла прабачэння за такі прытулак. Ён паглядзеў на яе румяныя шчокі, на падфарбаваныя трэшкі вусны і злёгка ўсміхнуўся. Яна яшчэ больш залілася румянцам. Зразумеў — нядобра зрабіў, і пачаў апраўдвацца: «А я ўчора назваў вас мамай».

«Вы не памыліліся, — цяпер ужо ўсміхнулася яна. — Я і ёсць мама».

«Такая маладая — і мама? Не верыцца».

«Дачушку маю ўжо. Сем гадоў Зосьцы маёй».

Тады захацелася даведацца, як зваць яе самую і дзе муж.

«Маё імя Павел», — назваў ён сябе.

Яна сказала сваё імя, а пра мужа адказала коратка:

«Юзаф мой і блізка і далёка. Можна яшчэ прыдасца вам». Потым спытала пра рану, і пачутае «непакоіць» працяло яе сэрца. Хоць іншага адказу і нельга было чакаць: рана ўсё ж свежая, незагоеная, да таго ж — неагледжаная як след. Яшчэ адно «што рабіць?» паўстала перад Міхалінай.

Вечарам яна паслала дачку па карову на поле, сама панесла вячэру лётчыку. І зноў трывожна спала ноччу. Спадзявалася чамусьці, што прыйдзе Юзаф і паможа Паўлу. Але муж не з'явіўся.

Ледзь дачкалася яна святання. Устала — і адразу на дрывотню. Вячэра стаяла не даедзеная, а твар у Паўла, здавалася, палаў агнём.

«У мяне тэмпература... Ад раны», — кінуў ён галавой на пакалечаную руку.

Міхаліна зразумела ўсё і доўга не затрымалася на дрывотні. Трэба было думаць, як выратаваць чалавеку жыццё. Ах, як патрэбен быў ёй у гэты момант Юзаф! Толькі дзе яго возьмеш? Калі б ён ведаў, што яго Міхаліна ў такім горы, на крылах прыляцеў бы на дапамогу. А цяпер прыходзіцца самой нешта прыдумаць.

Кажуць, бяда ў чалавека ўзбуджае ўсе яго нервы, прыводзіць у рух усе клетачкі мозгу, каб знайсці ратунак, адшукаць выйсце з цяжкага становішча. Так было з Міхалінай. Хуценька загарнула ў капусны ліст галушку масла ды да доктара.

Тракам да доктара было кіламетры чатыры. За хутарам Міхаліна збочыла і падалася напасткі.

Стары Эдвард спаў яшчэ, калі пастукалі ў дзверы. Адчыніла жонка. Жанчыны добра ведалі адна адну, павіталіся і пайшлі на кухню. Міхаліна палажыла на стол прынесеную плату і спытала паціху:

«Пан Эдвард яшчэ спачывае?»

Гаспадыня моўчкі кінула галавой, азіраючы пільным позіркам раннюю наведніцу: хацелася самой здагадацца, з якой бядой тая прымчалася.

«У мяне да пана доктара інтэрас. Перадайце яму», — папрасіла Міхаліна.

Праз адчыненыя дзверы пачуўся голас Эдварда:

«Альжбета, хто там прыйшоў?» — ён чуў і стук у сенцах, і гаворку на кухні.

Жанчына выйшла на голас мужа. Вярнуўшыся, папрасіла Міхаліну ў пакой, сама зачыніла за ёю дзверы і асталася на кухні. Узяла ў руку прынесенае масла, адкінула адзін ліст, адкалупнула кончыкам нажа, пакаштавала на смак, ці не ёлкае, бо надта жоўтае было, вылажыла на талерку і прыкрыла лістом.

Доктар сядзеў у мяккім крэсле, на плечы быў накінуты калматы халат. Як толькі Міхаліна пераступіла парог, Эдвард устаў, пакланіўся на прывітанне, падставіў бліжэй да свайго крэсла другое і запрасіў сесці.

«Ніколі не пазнаў бы вас, пані Міхаліна, каб не сказала Альжбета, — доктар паспеў акінуць з галавы да ног пацыентку, пакуль тая дайшла ад парога да крэсла. — Гэта колькі ж гадоў мы не бачыліся?»

«Восем, пане доктар. Калі яшчэ быў

жывы тата і мой Юзаф прывозіў да яго, хворага».

«Так, так, гэта было яшчэ да праклятай вайны... Шмат вады сплыло, шмат... І вы так папрыгажэлі за гэты час... Выходзіць, вайна не перашкаджае квітнець жаночаму харакству. Вы — найлепшы таму прыклад».

«Што вы, пане доктар, што вы», — прыгадвае цяпер Міхаліна тую гаворку і апускае, як тады, галаву.

«З вялікай просьбай да вас, пане доктар. Вы адзін можаце выратаваць гонар кабеты і жыццё чалавека».

«Што такое здарылася, пані Міхаліна?» — нахіліўся Эдвард і таксама зірнуў на кухонныя дзверы, адчуваючы ў тоне пацыенткі нешта таемнае.

«Трэба выратаваць жыццё савецкаму лётніку, пане».

«Савецкаму лётніку? А дзе ён ёсць, той лётнік?» — выпрастаўся і адкінуўся на спінку крэсла здзіўлены Эдвард.

«У мяне на хутары, пане доктар. Ён паранены...»

«У вас на хутары савецкі лётнік? Матка боска, што я чую?! Вы звяр'яцелі, пані Міхаліна, — пляснуў рукамі доктар. — Вас жа немцы застрэляць і хутар спаліць».

«Пане доктар, трэба зрабіць так, каб не спалілі хутара і каб мы з вамі дачкаліся збавення...» — на дзіва спакойна адказала Міхаліна.

«Нашто вы яго трымаеце, пані Міхаліна? Няхай ідзе да сваіх, на той бок Віслы».

«Ён не можа пайсці, пане доктар: ён трызіць ужо. Трэба хутчэй ратаваць. У маладым веку загіне чалавек сярод людзей».

«Кахана Міхаліна, самі ідзяце на верную смерць і мяне цягнеце за сабою. Падумаўце, каб не каяліся пасля... Я быў прыяцель вашага таты і цяпер вам не вораг».

«А што рабіць, пане доктар? Кроў яго праліта ўжо на польскай зямлі... Каб я прасіла ратаваць захопніка-немца, вы маглі б не ісці. А тут... Не паможаце — на вашым сумленні будзе ахвяра бязвіннага чалавека, і пан бог ніколі не даруе вам гэтага».

Эдвард быў чалавек набожны, і напамінак пра боскую кару прымусіў задумацца. Доктар устаў з крэсла і моўчкі захапіў па пакоі, раз-поразу захінаючы халат. Пачалася ўнутраная барацьба: боязь за сваё жыццё змагалася з усведамленнем чалавечага абавязку. Міхаліна ўважліва назірала за доктарам, стараючыся не заглядаць у твар. Нарэшце Эдвард апусціўся ў крэсла і пачаў распытваць:

«Даўно ён у вас?»

«Дзве ночы і дзень, пане доктар».

«Куды паранены?»

Міхаліна паказала на сваю руку вышэй локця.

«Двое сутак без дапамогі... Езус свенты, ды ў яго ж можа пачацца гангрэна... — развёў Эдвард рукі і зашаптаў: — Што рабіць? Што рабіць?»

Міхаліна цярдліва чакала, што ў доктара пераможа: страх ці чалавечнасць. Нарэшце Эдвард падняў галаву, позіркі іх сустрэліся. Міхаліна заўважыла, што доктараў твар стаў больш строгі і спакойны.

«Няхай пані Міхаліна ідзе дахаты, а я праз гадзіну буду на хутары. Для асцярогі прыйду з мяшком, быццам бульбы купіць... Палявая сцяжынка не гразкая?»

«Не, пане доктар, падсохла за ўчараш-

ні дзень. Я ішла ёю сюды», — міжвольна зірнула Міхаліна на свае чаравікі і толькі цяпер заўважыла, што яны не вельмі чыстыя.

Доктар прыйшоў раней чым праз гадзіну, і прыйшоў не толькі з пустым мяшком, але і з патрэбным доктарскім інструментам і лякарствамі. Потым яшчэ наведваўся два разы з бітончыкам на малако, пакуль Юзаф не забраў Паўла з сабою.

Вясною пераправіўся фронт цераз Віслу і з грукатам пакаціўся на Берлін. Не суджана было Міхаліне даведацца ад мужа, як змагаўся Павел супраць фашыстаў. У чужой зямлі спіць адвечным сном яе Юзаф. На пятнаццатым годзе пасля вайны пахавалі людзі пана доктара Эдварда, прыгадаўшы і над магілай яго адвагу і чалавечую дабрату.

Потым Міхаліне прыпамінаецца сонечны летні дзень. Было тое не так даўно, і прыпомніць яго не дужа цяжка. На хутар завітала машына з чырвоным сцяжком, а ў ёй два мужчыны. Міхаліна заспяшалася да варот. Не вылазячы з машыны, адзін з іх спытаў:

«Гэта хутар Міхалова? Вы будзеце Міхаліна Астравецкая?»

Упэўніўшыся, што прыехалі куды трэба, вылезлі і сказалі:

«Прымайце гасцей, пані».

Гаспадыня запрасіла ў хату, адчыніла дзверы, а сама трывожна думала: «Што за людзі, чаго ім трэба?» А тыя прывезлі ёй вялікую радасць: узнагароду Савецкага ўрада за мужнасць у Айчыннай вайне, а ад сям'і Харытонавых — запрашэнне ў гасці. Упершыню яна пачула такое прозвішча і здзіўлася, што запрашаюць незнаёмыя людзі. Калі ж даведалася, ад каго запрашэнне — зусім разгубілася... «Значыць, жывы ён», — прашаптала сама сабе...

І вось яны — маці і дачка — выправіліся ў дарогу.

— Мамуся, ты яшчэ не клалася? Я злезу пасцялю табе, — адкінула з сябе коўдру Зося.

— Не трэба, дачушка, злазіць, — устала Міхаліна. — Я сама пасцялю... — А каб развеець доччыны сумненні пра здароўе, сказала: — Прыгадаўся твой тата — царства яму нябеснае. Пан Павел, да якога едзем, прыгадаўся...

А тым часам на ўскраіне сталіцы Паўлава сям'я рыхтавалася ўжо да сустрэчы дарагіх гасцей. Дзесяцігадовы Алік распытваў:

— Татка, а каб тая цётка не прывяла доктара, ты астаўся б без рукі, праўда?

— Не толькі без рукі, але мог і памерці, — адказала брату Света, студэнтка медыцынскага інстытута.

— Гэта праўда, тата? — не паверыў сястры Алік.

— Праўда, сыноч, — кінуў галавой Павел.

Хлопчык прытуліўся да бацькавай рукі і ўздыхнуў:

— І ў нас тады не было б такога добрага таты...

Павел моцна абняў сына і спытаў у жонкі:

— Каб не спазніцца нам, Людміла?

— Я гатова, — пачуўся голас з другога пакоя. — Бярыце кветкі ды пайшлі.

І яны ўсе чацвёрта падаліся на Беларускі вакзал.

ПЯЦЬ

У Мінску, на Ленінскай вуліцы, ёсць адно міністэрства. Даўно ўжо «Работніца і сялянка» збіралася нанесці сюды візіт, бо міністэрства гэтае, уласна кажучы, амаль што цалкам «наша», жаночае, і створана яно для таго, каб мы былі самымі прыгожымі, каб модна апраналіся, каб клопаты нашы векавечныя па хаце, па кухні, па бялізне не клаліся цяжарам толькі на адны плечы, плечы не самай моцнай палавіны чалавечага роду. Міністэрства бытавога абслугоўвання насельніцтва. І сёння мы пазнаёмімся і пазнаёмім вас з міністрам, галоўным чалавекам гэтай установы — Паўлам Іванавічам Паповым.

— Павел Іванавіч, скажыце, калі ласка: клопаты вашага міністэрства аб нас, аб жанчынах — у чым яны праяўляюцца сёння? На што міністэрства асабліва накіравала сваё, калі так можна сказаць, вастрыё?

— Мы лічым і, пэўна, не памыляемся, што самы цяжкі, самы працаёмкі і клапатлівы ў хатняй гаспадарцы працэс — гэта мыццё бялізны. Пральні пераходзяць у веданне нашага міністэрства, дасюль яны былі ў ведамстве камунальнай гаспадаркі.

Дык вось, сюды і накіравана наша вастрыё. Ва ўсіх буйных гарадах рэспублікі ў гэтай пяцігодцы будуць пабудаваны механізаваныя буйныя комплексныя прадпрыемствы па тэрміновай чыстцы адзення і мыццю бялізны. Такія прадпрыемствы ёсць ужо ў некаторых гарадах нашай рэспублікі, і трэба сказаць, што заваявалі яны вялікую папулярнасць у насельніцтва. За некалькі гадзін аўтаматы мыюць, сушаць, прасуюць бялізну — можна пасядзець, пачытаць кніжку. Вы ведаеце пральні самаабслугоўвання, у рэкламе яны не маюць патрэбы. Дык вось, ужо сёлета новыя такія прадпрыемствы ўвойдуць у строй у Мінску, Барысаве, Пінску, Магілёве, Гомелі, Бабруйску. Хіба не прыемная навіна для жанчын?

— Услед за адзеннем ідзе абутак. Што новага чакае нас у гэтай частцы «бытовых клопатаў»?

— Наш напрамак — развіваць форму тэрміновага рамонту абутку. Зручныя атэлье, дзе за 20 мінут, у прысутнасці заказчыка рамантуецца абут-

так,—такія, якія існуюць у Мінску, на вуліцы Талбухіна, Кірава і ў многіх гарадах рэспублікі. Вось той узор, якога будзем прытрымлівацца. Такія атэлье маем намер стварыць не толькі ў буйных гарадах, але і ў кожным раённым цэнтры.

Увесь буйны рамонт абутку будзе адбывацца толькі на спецыялізаваных фабрыках, дзе працуюць высокакваліфікаваныя майстры. Гэта ёсць ужо ў многіх месцах, такой формы будзем прытрымлівацца надалей і, безумоўна, пашыраць яе.

— Што ж, бялізна чыстая, абутак у парадку... Пэўна, час зараз падумаць аб прыгожай прычосцы! Ці вядома работнікам міністэрства, што даволі часта стрымлівае, мякка кажучы, нас, жанчын, у жаданні быць прыгожымі кожны дзень? Няхай бы падлічыў хто-небудзь, колькі жанчын штодня адчыняюць і тут жа зноў зачыняюць дзверы цырульні, убачыўшы вялізную чаргу! Так, не ўздыхайце, Павел Іванавіч, але гэта праўда. Ведаем з уласнага вопыту...

Дык вось, што тут думае міністэрства!

— Уявіце сабе, думаем і пра гэта. Хаця чарга ў цырульні — тут можна з вамі і паспрачацца — справа свайго роду сезонная. Зімою — пуста, майстры іншы раз сядзяць без работы. Раніцою і ў другой палавіне дня цырульні перагружаны, удзень больш свабодна. Тут цяжкаявата прыстасавацца да вашых, жаночых, запатрабаванняў.

Але ўсё ж паспрабуем. Уводзім новую форму абслугоўвання — па абанементных кніжках. На пэўны час, да пэўнага майстра жанчына зможа прыйсці і зрабіць прычоску без ніякай чаргі. Магчыма, гэта і здыме «проблему»?

Дарэчы, калі гутарка зайшла пра абанементныя кніжкі, давайце паведамім вашым чытачам яшчэ пра адну навіну. Мы вырашылі (і ўжо ў парадку эксперыменту пачалі гэта ажыццяўляць) увесці абанементную кніжку на рамонт электра- і радыёапаратуры, бытавой тэхнікі. На нашу думку, гэта вельмі зручна. У вас, напрыклад, ёсць тэлевізар, халадзільнік, пральная машына і г. д. Вы набываеце абанементную кніжку, плаціце прыкладна рублёў 5 на год, і па

гэтай кніжцы да вас у дом перыядычна будзе наведвацца майстар. Праверыць усё: і тэлевізар, і халадзільнік, і пральную машыну. Увесь дробны рамонт, ужо не кажучы пра тэхнічную прафілактыку, зробіць на месцы і бясплатна. Плаціць вам самім трэба будзе толькі тады, калі спатрэбіцца замена буйных частак: кінескопа, напрыклад, ці асобных блокаў. Думаем, гэта спадабаецца ўсім.

Што яшчэ цікавіць «жаночы часопіс»?

— Пашыў адзення. Якасць выканання, тэрміны, усё, што адносіцца да работы атэлье, што часам стварае нам добры настрой, а часам — хто гэтага не ведае! — каштуе нямала «нерваў». Чаканне прымеркі, гадзіны, украдзеныя ад адпачынку. Сходзіш раз, другі, потым махнеш рукою — лепей куплю гатовае, няхай і не так добра сядзіць на табе тое паліто ці касцюм...

— Атэлье індывідуальнага пашыву адзення, як і цырульні, прыносяць нам нямала клопатаў сваёй сезоннасцю ў працы. Дазвольце тут папракнуць і вас, жанчын. Летам амаль ва ўсіх атэлье няма перагрузкі, а як толькі надыходзіць восень — тут не прадыхнуць. У пачатку зімы — пуста. Бліжэй да вясны зноў перагрузка. Вось адсюль і «нервы»... А калі б жанчыны па старой, мудрай прыказцы шылі летам зімовыя паліто, а зімою — летняе адзенне, і атэлье працавалі б рытмічна, і ўласныя нервы збераглі б.

Тое новае, што з'явілася ў нашых атэлье за апошні час — і здача вырабаў з першай прымеркі і некаторыя ўнутраныя, нябачныя кліенту рэформы, скранулі ўжо «лёд» з месца. Широкае будаўніцтва новых атэлье ў райцэнтрах, майстэрняў у калгасах, саўгасах таксама сваю ролю адыграла. Надалей гэта будзе яшчэ больш прыкметна.

Што паабяцаць на будучае?

Наладзілася ў нас больш-менш справа з вучобай кадраў. Маём адзін, будзем ужо і другі свой тэхнікум, ёсць у нас 17 тэхнічных вучылішчаў, будзе яшчэ 7. Хутка атэлье, майстэрні па пашыву адзення пачнуць атрымліваць адзін за адным новыя атрады кваліфікаваных майстроў сваёй справы, людзей са спецыяльнай адукацыяй, якія валодаюць усёй новай тэхналогіяй пашыву адзення. А там, дзе за справу возьмецца майстар, — там і вынік будзе іншы.

— Будзем шчырымі, Павел Іванавіч, і скажам: мы пакуль што вельмі незадаволены работаю бюро бытавых паслуг. Перасталі ўжо нават спадзявацца, што калі-небудзь яны змогуць прынесці нам палёгку ў такіх справах, як прыбіранне кватэр, мыццё вокнаў, дробны рамонт кватэры і г. д. А гэта ж так патрэбна, асабліва для пажылых, хворых людзей!

— Бюро бытавых паслуг робяць нямала добрых спраў — вось палаточныя гарадкі, напрыклад, для адпачынку летам, гэта іх заслуга, ёсць і іншыя

добрыя парасткі, але папрок увогуле заслужаны. І пытанне зноў упіраецца ў кадры — нялёгка падабраць пастаянных людзей для работы, заахвоціць іх, утрымаць. Праца ў заводскім калектыве больш стымулюеца і матэрыяльна і маральна. Зноў жа думаем, шукаем... Вось будзем свой інтэрнат па тыпу гасцініцы, забяспечым жыллем тых, хто прыйдзе працаваць у сферу бытавога абслугоўвання.

Работу бюро бытавых паслуг развіваем зараз па лініі пракату. Абяцаем у самы бліжэйшы час стварыць у дастатковай колькасці пракатныя пункты ў гарадах і сельскай мясцовасці. Толькі ў Мінску ў бліжэйшы час створаны тры новыя магазіны пракату.

— І ў заключэнне, Павел Іванавіч, традыцыйнае пытанне журналістаў: што б вы хацелі самі сказаць праз часопіс нашым жанчынам, карыстаючыся такой шматтысячнай трыбунай? Толькі падпісчыкаў часопіса больш як трыста тысяч!

— Перш за ўсё, хачу, каб усе ведалі: як ніколі раней, у нас зараз бытавое абслугоўванне становіцца на салідную, прамысловую аснову. Гэта — клопат, штодзённы, няспынны клопат дзяржавы. На будаўніцтва КБА (камбінатаў бытавога абслугоўвання) адпускаюцца велізарныя сродкі, будуцца новыя, яшчэ нябачаныя дасюль дамы быту, ствараюцца прадпрыемствы па рамонту бытавой тэхнікі. У наступную пяцігодку аб'ём бытавых паслуг павялічыцца больш чым у 2 разы ў горадзе і больш як у 3 разы на сяле.

Вядома, ёсць, а магчыма і заўтра яшчэ будуць асобныя, прыватныя недахопы. Тут якасць дрэнная, там тэрміны не вытрымліваюцца. Але іх будзе ўсё менш і менш. Перспектыўныя планы па аказанню бытавых паслуг насельніцтву наша рэспубліка выконвае паспяхова.

Мы — самая маладая галіна прамысловасці. І, не просячы скідак на маладосць, хочацца ўсё ж звярнуцца да жанчын: будзьце нашымі дарадчыкамі і памочнікамі. Падказвайце, прапаноўвайце, выказвайце свае думкі: як лепей задаволіць вашы патрэбы ў горадзе і ў вёсцы.

плацілі, ніхто гэтую арганізацыю не зацвярджаў. Але моладзь не думала пра фармальнасці. Ёй важна было быць разам, разам змагацца з ворагам. Сакратаром выбралі Ганну Пятроўскую.

— Ды што вы, — сумелася яна. — Які ж з мяне баец. Вы ж ведаеце!

— Нічога, Аня, — пераконваў Пётр Буцневіч. — Ты заўсёды дома, да цябе ў любы час можна зайсці. Таму і будзеш нашым «цэнтрам», праз цябе ўсе сувязі пойдучы...

Пра гэты выпадак даведаўся работнік падпольнага гаррайкома камсамола Міхаіл Сыраватка. Ён наведваў Аню, растлумачыў ёй, як павінна дзейнічаць камсамольская арганізацыя, папярэдзіў, каб не дапускалі ніводнага неабдуманнага кроку.

Так Аня Пятроўская стала на чале баявога падпольнага калектыву, які да 1943 года вырас да дваццаці чалавек.

Маладыя падпольшчыкі збіралі ў лясх зброю, псавалі варажую тэлефонную сувязь, пісалі лістоўкі і распаўсюджвалі іх у навакольных вёсках.

Камісар партызанскага атрада імя Варашылава Яўген Канстанцінавіч Шадрын прыслаў у Звіняты двух партызан — Парфена Буцневіча і Міхаіла Жукоўскага. Пазнаёміўшыся з моладзю, яны прапанавалі выконваць баявыя заданні партызанскага камандавання. Падпольшчыкі ахвотна згадзіліся. З гэтага моманту іх жыццё напоўнілася новым зместам. Яны ўжо адчувалі сябе сапраўднымі народнымі мсціўцамі, баявымі сябрамі партызан. Байцы з атрада навучылі іх канспірацыі, давалі заданні, падрабязна тлумачылі, як іх выконваць.

Аднойчы да Ані прыйшоў партызан Пынжык па клічцы «Стары».

— Трэба, каб вашы хлопцы прабраліся ў варажы гарнізон, у Рагатку, — сказаў ён. — Камандаванне атрада хоча ведаць, колькі там фашыстаў і паліцаў, якая ў іх зброя, дзе і якія пабудаваны ўмацаванні.

— Ведаеце, што, — сказала Аня. — У гэтым гарнізоне знаходзіцца мой стрыечны брат Павел Сягоднік. Яго немцы гвалтам забралі ў паліцыю. Ён прыходзіў да нас, казаў, што хоча ўцячы да партызан. Вось я і схаджу да яго.

— Але як жа ты сходзіш? — здзівіўся «Стары».

— Мяне Маша, малодшая сястрычка, праводзіць.

Аня з Машай бесперашкодна ўвайшлі ў Рагатку. Хтосьці з паліцаў, заўважыўшы яе, крыкнуў Сягодніку:

— Госці да цябе, Павел. Сустрэкай!

— Можна хлеба дастанеш ці бульбы. Галадаем мы ў Звінятах, — сказала Аня. А калі яны асталіся ўдваіх з Паўлам, то перадала яму распараджэнне партызанскага камандавання.

Гэта было так нечакана, што Сягоднік разгубіўся, з хвіліну маўчаў, паціраючы рукой спатнелы лоб, потым вымавіў:

— Вось ты якая!

Павел падрабязна расказаў пра гарнізон. Яна слухала яго ўважліва, старалася запамніць, а тое-сёе запісвала — наколвала шрыфтам Брайля на шматках паперы.

Павел сунуў у Аніну торбу буханку хлеба і вывеў дзяўчат на вуліцу.

Здабытыя Аняй звесткі высока ацанілі камандзір і камісар партызанскага атрада.

— Перадай Сягодніку, каб аставаўся ў гарнізоне, — сказаў Ганне Яўген Канстанцінавіч. — Ён нам там вельмі патрэбны. А ў атрад прыйдзе, калі паклічам.

Павел радаваўся. Нарэшце яму ўдалося знайсці сваё месца ў барацьбе з фашысцкімі захопнікамі!

Сягоднік «стараўся» перад гітлераўцамі, як толькі мог. Яму сталі давяраць, перавялі ў Барысаў, даверылі даглядаць эсэсаўскіх коней. Выконваючы заданні камісара атрада Шадрына, Аня разам са сваім нязменным паводыром чатырнаццацігадовай Машай не раз хадзіла ў Барысаў, сустракалася з Паўлам Сягоднікам і з падпольшчыцай Вольгай Іванаўнай Янкоўскай.

— Перадай таварышу Шадрыну, што заўтра ў вёскі Крычын і Кішчыну Слабоду збіраецца выехаць Кабакоў са сваім атрадам, — сказаў ёй аднойчы Павел.

Не затрымліваючыся ні хвіліны, Аня паспяшыла ў свае Звіняты. Яна шмат чула пра Кабакова. Здраднік Радзімы, ён са сваёй бандай лютаваў у барысаўскіх вёсках, нямала расстраляў і павесіў савецкіх людзей. У той жа дзень сувязныя перадалі паведамленне ў атрад. Партызаны з атрада імя Варашылава і суседняй брыгады «Дзядзі Колі» наладзілі на дарозе засаду, напалі на атрад карнікаў і разбілі яго дашчэнту. Спалілі чатыры аўтамашыны, знішчылі каля 50 гітлераўцаў. У гэтым баі знайшоў сабачую смерць і бандыт Кабакоў.

Праз дзень сувязныя перадаў Ані падзяку камандавання. У летнюю гарачыню і зімовую сцюжу Аня Пятроўская

хадзіла на баявыя заданні ў варажыя гарнізоны, дастаўляла партызанам звесткі, атрыманыя ад падпольшчыкаў. Па яе ініцыятыве вясковыя камсамольцы збіралі і перадавалі цёплыя рэчы для партызан, здабывалі і перапраўлялі ў лес зброю, медыкаменты. Сама Аня падтрымлівала сувязь з барысаўскімі патрыётамі Фёдарам Даўгалавым і яго жонкай Клаўдзіяй Кандратовіч. Прыносіла ім воўну, а яны вялі валёнкі для народных мсціўцаў. Гестапаўцам удалося раскрыць падпольную майстэрню. Фёдара з Клаўдзіяй кінулі ў турму. У канцы 1943 года яны загінулі смерцю герояў.

Выконваючы заданні партызанскага камандавання, камсамольцы-падпольшчыкі часта праводзілі дыверсіі, наладжвалі на дарогах засады, заклікалі сельскую моладзь брацца за зброю, ісці ў ляс і ўступаць у партызаны. У 1943 годзе падпольная камсамольская арганізацыя накіравала ў партызаны і частку сваіх членаў. У атрад імя Варашылава пайшлі Вера Акуліч, Пётр Буцневіч, Пётр Акуліч, Іван Акуліч, Іван Саковіч, Ігнат Канахэўскі, Міхаіл Пятроўскі.

— Цяпер нас у вёсцы асталося менш, — сказала Аня таварышам, — значыць, працаваць трэба яшчэ больш.

А дзейнічаць становілася ўсё цяжэй і цяжэй. Гітлераўцы арыштавалі верную Аніну памочніцу Алену Галькевіч, некаторых дзяўчат і хлопцаў адправілі на катаргу ў Германію. Ледзь не загінула і сама Аня. Гітлераўцы запоздылі яе ў сувязях з партызанамі і павялі на вясковую плошчу, куды сагналі ўсіх жыхароў сяла.

— Хто да цябе прыходзіў учора ўвечары? — сурова спытаў у яе афіцэр.

— Да мяне ходзяць толькі мае сяброўкі, — сказала Аня. — Без іх мне сумна. Я ім спяваю і іграю на гітары. — Аня старалася гаварыць як мага спакойней, а сама думала: няўжо нейкі здраднік бачыў, як да яе прыходзілі партызаны?

— І з лесу да цябе ніхто не ходзіць?

— Каму я патрэбна, сляпая! Калі б і захацела каго ўбачыць, дык не магу...

Афіцэр, відаць, вырашыў, што і сапраўды нікому не патрэбна сляпая, і адпусціў Аню, але салдатам загадаў знішчыць музычныя інструменты. Фашысты разбілі дзве гітары, мандаліну, балалайку і цымбалы.

Пра арышт Ані даведаўся камісар атрада Шадрын і праз сувязнога перадаў ёй, каб была асцярожная, не дапускала ніводнага неабдуманнага кроку. Дзяўчына па-ранейшаму кіравала падпольнай камсамольскай арганізацыяй, перадавала моладзі партызанскія заданні, хадзіла ў Барысаў і іншыя варажыя гарнізоны. Маладыя падпольшчыкі вывелі з горада 17 савецкіх ваеннапалонных у партызанскі атрад.

Аня знайшла яшчэ адну зброю ў барацьбе з ворагам — пісала патрыятычныя вершы, частушкі. Іх чыталі і спявалі вясковыя моладзь і партызаны. Даведаўшыся, што фашысты схпілі ў вёсцы Крычына падпольшчыкаў — чатырнаццаць камсамольцаў і двух камуністаў і пасля жорсткіх катаванняў расстралялі іх, яна прысвяціла маладому герою верш «Іх было шаснаццаць». Гэты верш, напоўнены пякучай нянавісцю да ворага і цвёрдай упэўненасцю ў нашай перамозе, заканчваўся словамі:

Расстралялі фашысты шаснаццаць,

Ды адпомсціць за іх наш народ!

...Савецкія войскі выгналі ворага з беларускай зямлі. У адзін з ліпенскіх дзён 1944 года Ганну Пятроўскую выклікалі ў райком камсамола і казалі, што створаная ёю ў вёсцы Звіняты камсамольская арганізацыя зацверджана. Неўзабаве моладзі былі выдадзены камсамольскія білеты.

Аня пайшла вучыцца, скончыла дзесяць класаў, пачала весці заняткі ў вячэрняй школе ў горадзе Чэрвені. У 1952 годзе ў яе жыцці адбылася самая памятная падзея — яе прынялі ў члены Камуністычнай партыі. Шчасліва склалася і асабістае жыццё. Яна выйшла замуж, гадуе двух сыноў. Старэйшы цяпер служыць у Савецкай Арміі, малодшы — вучань-васьмікласнік. Ганна Майсееўна Літвінава (Пятроўская) працуе старшынёй Гродзенскага абласнога праўлення Беларускага таварыства сляпых. Яна ўзнагароджана медалем «За адвагу», а таксама Ганаровай граматай Вярхоўнага Савета БССР.

Ганна Літвінава — чалавек невычарпальнай энергіі. Усе свае сілы і веды яна аддае савецкаму народу, партыі, якія прынеслі ёй шчасце. У Ганны Майсееўны сляпыя вочы, але ў жыцці яна далёка бачыць сваім вялікім і высакародным сэрцам, гарачым сэрцам вернай патрыёткі вялікай Савецкай Радзімы.

Раман МАЧУЛЬСКІ,
Герой Савецкага Саюза.

МАЦІ-ГЕРАІНЯ

Дванаццаць дзяцей нарадзіла жыхарка вёскі Загацце Марыя Антоўна Клебча. Некаторыя з іх ужо самастойна ідуць дарогай жыцця. Старэйшы, Юрый, служыць у радах Савецкай Арміі. Валодзя паступіў на вучобу ў прафесіянальна-тэхнічнае вучылішча і ў хуткім часе стане высокакваліфікаваным рабочым. Шасцёра дзяцей наведваюць Доўгаўскую і Загацкую школы, трое пакуль што дашкольнікі. Дзеці паспяхова вучацца. І ў гэтым вялікая заслуга Марыі Антоўны.

Займаючыся хатнімі справамі, выхаваннем дзяцей, яна ўдзельнічае ў грамадскай працы: праполвае пасевы ў саўгасе «Доўгаўскі», дапамагае нарыхтоўваць кармы. Улетку на саўгасную працу выходзяць і старэйшыя дзеці, якія вучацца ў школе.

Штогод мнагадзетная маці атрымлівае па 255—300 рублёў дапамогі.

М. ГАЛАГУЦКІ,
заг. сельгасаддзела
клічаўскай райгазеты
«Сцяг Саветаў»
Магілёўскай вобласці.

ЛЕПШАЯ ЁЗНАГАРОДА

Вялікай папулярнасцю ў жанчын нашага горада карыстаецца атэльэ па пашыву лёгкага жаночага адзення, што па вуліцы Савецкай. Не першы дзесятак год працуе тут закройшчыца Ядвіга Мікалаеўна Ткач і па праву лічыцца лепшай з лепшых. Заказчыцы, прыходзячы ў атэльэ, перш за ўсё пытаюць: «Ядвіга Мікалаеўна працуе?»

Кожная новая сукенка, якую яна шые, — гэта абавязкова новы фасон, новая аздоба, што надае своеасабліваць і элегантнасць. Калі кліентка не ведае, які фасон выбраць, то Ядвіга Мікалаеўна паможа, падкажа. На любой фігуры сукенка яе работы добра ляжыць, скрывае недахопы.

Лепшай закройшчыцы прысуджана званне ўдарніцы камуністычнай працы. Ядвіга Ткач ўзнагароджана значком «Выдатнік службы быту». Але самая галоўная ўзнагарода — любоў і павага за казчыкаў.

Людміла РАСКАЗАВА
г. Баранавічы.

Гэта было даўно, яшчэ ў самым пачатку Вялікай Айчыннай вайны, калі фашысты займалі нашы гарады і сёлы. Лавінай націліся па акупіраванай тэрыторыі на тоўпы бежанцаў. А ў баку ад дарог — лясамі, балотамі і багнамі прабіраліся два чалавекі, дзяўчына і стары. Неслі яны цяжкую ношу, ратуючы ад захопнікаў семнаццаць кілаграмаў савецкага банкаўскага золата і каштоўнасцей...

Пра ўсё гэта і расказвае новая мастацкая кінакарціна «Золата», пастаўленая рэжысёрам Дамірам Вяціч-Беражных на кінастудыі «Масфільм» па матывах аднайменнага рамана Барыса Палаява.

У галоўных ролях здымаліся Н. Варлей, А. Плотнікаў, Н. Кручкоў, Л. Лужына.

...У зручным крэсле-качалцы ляжыць пан сярэдніх год і глядзіць на экран тэлевізара. Перадача закончылася, і ён выключыў тэлевізар, падышоў да акна, за якім жыў сваім звычайным жыццём адзін з заходніх гарадкоў. Ён націснуў на кнопку. У пакой увялі маладога чалавека.

Па тым, як яны паводзяць сябе, па іх размове відаць, што яны ведаюць нейкія інтымныя факты з жыцця адзін аднаго і могуць гаварыць даволі адкрыта. Збоку нават цяжка паверыць, што адзін з іх — Брукс — супрацоўнік заходняй разведкі, які спрабуе ўсімі магчымымі спосабамі завербаваць другога — Лебедзева — савецкага вучонага, які прыехаў на стажыроўку ў Заходнюю Германію.

Гэта адзін з эпизодаў новай шырокаэкраннай мастацкай кінастужкі «Ракіроўка ў доўгі бок», створанай рэжысёрам Уладзімірам Грыгор'евым на кінастудыі «Ленфільм» па свайму сцэнарыю.

У ролі Лебедзева здымаўся заслужаны артыст РСФСР Аляксандр Дзямянёнак. Вобраз варожага разведчыка Брукса стварыў папулярны літоўскі артыст Альгімантас Масюліс.

Кінематаграфісты «Ленфільма» перадаюць на суд глядачоў і яшчэ адну сваю новую работу — каляровую шырокафарматную мастацкую кінакарціну «Блакiтны лёд». Аўтары сцэнарыя — Юрый Нагібін і Цэзар Саладар, рэжысёр-пастаноўшчык — Віктар Сакалоў.

Гэта захапляючы кінарасказ аб маладой пары фігурыстаў, якім трэба на шляху да першага месца пера-

ЭКРАН

Кадр з кінафільма «Золата».

адолець мноства цяжкасцей і перш за ўсё саміх сябе.

У фільме здымаліся Людміла Белаўсава і Алег Пратапоў, Тамара Масквіна і Аляксей Мішын, Ірына Радніна і Аляксей Уланаў, Габрыэль Зейфэрт, Эмерых Данцэр і іншыя мацнейшыя фігурысты свету.

Новая мастацкая кінастужка «Час шчаслівых знаходак» пастаўлена рэжысёрам Генрыхам Габаем на кінастудыі «Масфільм» па матывах твораў Фазіля Іскандэра.

У цэнтры карціны маленькі герой Сандрык, нястомны шукальнік, які разам са сваімі знаходкамі адкрывае для сябе паззію жыцця. Гледачы стануць сведкамі за-

баўных прыгод, якія стрэліся на яго шляху.

Пачне дэманстравацца таксама новая шырокаэкранная мастацкая кінастужка «Апошнія канікулы» вытворчасці кінастудыі «Масфільм». Сцэнарыі Аляксандра Корына, пастаноўка Валерыя Крэмнева.

Галоўныя ролі фільма — юны мастак Данілка і яго старэйшы брат Барыс.

З замежных кінакарцін можна будзе прагледзець «Праект «Аква» (ГДР), «Таня і два мушкетёры» (Чэхаславакія), «Чалавек з ордэрам на кватэру» (Польшча), «Чорвен і Скролан» (Швецыя), «Сем братоў Чэрві» (Італія).

Р. КАПЛЯ

Кадр з кінафільма «Кыз-Жыбек».

Кадр з кінафільма «Блакiтны лёд».

АРМИЯ ПОБЕД

ТЕМП МАРША

Слава Ар-ми-и нашей, нашей на знаменах побед, побед, нету воинства краше и сильней его нет, нет! В нем от-рад-но и властно, властно встали мы и сто-им, и сто-им с верной дружбой солдатской, с нашим братством святым, братством святым! Над Советской Державой, словно звезды горят, песни звенят, песни парят, песни звенят, звенят!

Музыкальные ноты и ритмические обозначения (f, sp, cresc., mp, ff, 3, 8-ми, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100).

Слова А. ПРОКОФЬЕВА

Музыка В. ЗИНЬКЕВИЧА

Слава Армии нашей —
На знаменах побед,
Нету воинства краше,
И сильней его нет!

В нем отрадно и властно
Встали мы и стоим
С верной дружбой солдатской,
С нашим братством святым!

В бой ходили и пели.
Били недругов в прах, в прах
Песни воли звенели
На солдатских губах.

Песни падали в травы,
Нынче в небе парят, —
Над солдатскою славой,
Над Советской Державой,
Словно звезды горят.

ЦІ ЁСЦЬ ТАЛЕНТ У ВАШАГА ДЗІЦЦАЦІ?

«Мой сын у 29 год абараніў доктарскую дысертацыю. І ведаеце, хто найбольш гэтаму здзіўляецца? Я! Так, я, ягоны бацька. Мы ў сям'і лічылі яго вельмі пасрэдным. І калі ласка — доктар!»

Аўтар гэтага пісьма пытае, як пазбегнуць памылак у ацэнцы здольнасцей дзіцяці: «у мяне ж растуць унукі».

Гісторыя ведае шмат падобных кур'ёзаў. Аўтар біяграфіі Альберта Эйнштэйна прыводзіць рэпліку настаўніка: «З вас, Эйнштэйн, ніколі нічога талковага не атрымаецца». А Эміль Заля праваліў экзамены... па літаратуры.

Але вядомы таксама шматлікія факты, калі бурнае праяўленне здольнасцей у дзіцячыя гады змянялася потым расчароўваючым спадам.

Чым тлумачацца такія кантрасты? Ці можна наогул гаварыць аб раннім распазнаванні таленту і выхаванні здольнасцей?

Псіхологі тлумачаць: здольнасці — гэта асаблівая ўласцівасць асобы, дазваляючая добра праявіць сябе ў той ці іншай сферы дзейнасці. Скажам, дзіця, здольнае да матэматыкі, будзе хутчэй авалодваць матэматычнымі ведамі, чым няздольнае. Чалавек не нараджаецца на свет з гатовымі здольнасцямі, іх трэба развіць. Але прырода дала кожнаму нейкія задаткі — прыроджаныя якасці. Ёсць задаткі ярка выражаныя, якія праяўляюцца вельмі рана, ёсць скрытыя, яны раскрываюцца з цяжкасцю і не адразу.

Выдатны рускі вынаходнік Павел Мікалаевіч Яблчкаў у дванаццаць год сканструяваў землямерны прыбор, а англійскі вынаходнік паравоза Джордж Стэфенсан да васемнаццаці год аставаўся непісьменным і толькі ў трыццаць два гады ўпершыню заняўся будаўніцтвам «паравой машыны, якая сама рухаецца».

Рана распазнаць здольнасці цяжка яшчэ і таму, што псіхалогія дзяцей развіаецца няроўна, у асобныя перыяды хутчэй, чым у іншыя. Паскораны працэс носіць часовы характар, і тое, што іншы раз прымаецца за талент, не заўсёды сапраўды з'яўляецца яго прыкметай.

Некаторыя заходнія вучоныя лічаць, што прыроджаныя якасці вызначаюць межы здольнасцей і магчымасцей чалавека. Кожнае дзіця, маўляў, надзелена строга акрэсленымі разумовымі здольнасцямі, і яны могуць быць палепшаны толькі ў нязначнай ступені.

Мы ж лічым, што адсутнасць некаторых зон у кары галаўнога мозгу, напрыклад, зоны адрознення вышыні гукаў, можа быць перашкодай для развіцця музычных здольнасцей, але ў большасці выпадкаў не біялагічныя задаткі, а сацыяльныя ўмовы, выхаванне вызначаюць развіццё здольнасцей.

Гэта зусім не азначае, што кожнае дзіця можа стаць геніяльным вучоным. Але кожнае можа значна развіць свае здольнасці ў той ці іншай галіне і дабіцца поспехаў.

Першая прыкмета сапраўднага таленту — захопленасць, павышаная схільнасць да працы. Калі дзіця шмат і напружана працуе, у гэтым заўсёды нешта ёсць. «Талент развіаецца з любові да справы», — гаварыў Горкі.

На жаль, не заўсёды і не ўсе бацькі разумеюць дзяцей.

У сям'і акадэміка Абразцова, напрыклад, у свой час было нямала перажыванняў: таленавіты, разумны, цудоўны сын, надзея вучонага, захапіўся... тэатрам, лялькамі. Як ні стараліся пераканаць юнака, але перамагло прызвание, і цяпер увесь свет захапляецца выдатным мастацтвам народнага артыста СССР Сяргея Уладзіміравіча Абразцова.

Робота па прызыванню, нават самая сціплая, — вялікае шчасце. Паглядзіце на стальявара, захопленнага сваёй працай, хіба не натхненнем свеціцца яго твар, калі ён дае выдатную плаўку? Хіба яму патрэбны меншыя здольнасці, чым мастаку? Проста гэта розныя здольнасці. Але і таму і другому патрэбны прызвание, любоў да сваёй прафесіі.

Нярэдка бацькі хочуць «прывіць» дзецям талент, імкнуча прымусіць сына ці дачку ажыццявіць свае «нязбыўныя мары».

«Я ўсё жыццё марыла пра музыку. Мне не ўдалося. Дык няхай мой сын стане музыкантам», — разважае маці і літаральна сілай садзіць дзіця за інструмент: «Іграй, гультай!». У парыве гнева яна не саромеецца нават ударыць хлопчыка лінейкай па руках: «Нічога, Паганіні таксама білі!». А з якім абурэннем гэтая маці расказвае, што выкладчык раіць ёй забраць дзіця з музычнай школы!

Вядома, лягчэй распазнаць здольнасці, калі маеш справу з ярка выражанай індывідуальнасцю: яшчэ з ранніх год дзіця цягнецца да музыкі, да жывапісу або здзіўляе матэматычнай кемлівасцю, багаццем уяўлення. Для таленавітых дзяцей у Са-

У 28-й сярэдняй школе г. Мінска створан музей Героя Савецкага Саюза Марата Казея. Частым госцем бывае тут сястра юнага партызана Герой Сацыялістычнай Працы Арыядна Іванаўна Казей. Яна расказвае піянерам пра школьныя гады Марата, яго баявыя справы.

На здымку: А. І. Казей з піянерамі 28-й сярэдняй школы.

Фота І. Змітровіча (БЕЛТА)

вецкім Саюзе ёсць спецыяльныя школы.

Бывае ж так: прабліскі таленту ёсць, а працавітасці няма. І гасне талент. Захопленыя бацькі не заўважаюць гэтага. Дзіця раней часу робяць вундэркіндам, яно прывыкае глядзець на ўсіх звысоку, патрабуе павышанай увагі, расце эгаістычным. Праходзяць гады, і перад імі зласлівы няўдачнік.

Развіваць у дзецях працавітасць — святы бацькоўскі абавязак. Успомніце, як клапаціўся бацька Валодзі Ульянава, калі бачыў, што сын усё лёгка схоплівае. Ілья Мікалаевіч бясконца загружаў Валодзію: не паспяваў ён закончыць адзін рэферат, як, сціпла адзначыўшы добрыя бакі і падрабязна разабраўшы недахопы, бацька даручаў яму другі. Магчыма, тут і таіліся вытокі незвычайнай працаздольнасці Уладзіміра Ільіча.

Калі ў Эдысона спыталі, чаму ён абавязаны сваімі поспехамі: ці не натхненню? Ён адказаў: «Адзін працэнт натхнення і дзевяноста дзевяць працэнтаў пацнення».

А што, калі ў дзіцяці няма ярка выражаных схільнасцей? Тады трэба зрабіць усё магчымае, каб яны паявіліся. І яны паяўляюцца, калі дзеці займаюцца мадэліраваннем, наведваюць тэатры, музеі, чытаюць часопісы, мастацкую літаратуру.

Свет поўны цудаў. Няхай дзіця як мага больш здзіўляецца. Чаму камень падае, чаму дзьме вецер, ідзе дождж? Няхай дзіця слухае гукі прыроды, спевы птушак і шэст травы. Выдатны савецкі педагог В. А. Сухамлінскі расказвае, што ён ніколі не спяшаецца са сваімі вучнямі ў будынак школы, ён вядзе іх у сад: «Наша школа будзе пад блакітным небам, на зялёнай траўцы, пад галінастай ігрушай, на вінаградніку... Будзем глядзець адсюль на блакітнае неба, сад, на сонца. Не зубрэньне, а імклівае інтэлектуальнае жыццё, якое праходзіць у свеце гульні, казкі, характа, фантазіі, працы, творчасці, такое будзе навучанне маіх выхаванцаў». Тое, чаго дабіваецца педагог, дае цудоўныя вынікі: ужо ў трэцім класе вучні Сухамлінскага праводзяць матэматычныя алімпіяды, гуляюць у шахматы, з хваляваннем слухаюць музыку і свабодна гавораць аб прычынах, выніках, аб розніцах і падабенствах.

Метад Сухамлінскага — «эмацыянальнае абуджэнне розуму» — бацькі здолеюць выкарыстаць з вялікім эфектам, калі зацікаваць нечым сваё дзіця, абудзяць у ім цікавасць да з'яў прыроды, прывучаць яго адчуваць і заўважаць навакольную прыгажосць. Гэта першыя крокі да развіцця здольнасці, якія, калі шмат і напружана працуюць, могуць прывесці да нараджэння таленту.

І заўсёды трэба памятаць, што найлепшы прыклад для дзяцей — бацькі.

М. ПАРТНОУ,
кандыдат педагагічных навук.
[Часопіс «Советская женщина»]

КУЛІНАРЫЯ

СУП МАЛОЧНЫ З БУЛЬБАЙ І ЯЧНЕВЫМІ КРУПАМІ

Ячневая крупа, нарэзаную кубікамі бульбу вараць у вадзе да палавіны гатоўнасці, затым уліваюць малако і працягваюць варыць да мяккасці круп і бульбы.

Смятану кладуць у суп перад падачай.

На 250 г малака — 250 г вады, 15 г ячневых круп, 120 г бульбы, 10 г смятаны, соль.

10 г пятаўшкі, 10 г тлушчу, 3 г пшанічнай мукі, 15 г смятаны, 1/2 яйка, спецыі, зяленіва.

ЯЗЫК ВАРАНЫ

Ялавічны, свіны або цялячы язык кладуць у сумесь солі, цукру і салетры на 10—12 гадзін для засолкі. Затым кладуць у вар, дадаюць рэпчатую цыбулю, пятаўшку, сельдэрэй, моркву, лаўровы ліст, перац і кіпяцяць да гатоўнасці на слабым агні. Звараны язык апускаюць у халодную вадку і, не даючы астыць, здымаюць скуру. Затым нарэзаюць на лустачкі, кладуць на мелкае блюнда і паліваюць растопленым сметанковым маслам.

Падаюць з адваранай бульбай і хрэнам або з бульбяным пюрэ і прыпушчаным зялёным гарошкам.

На 150 г языка — 25 г пахучых карэнняў, соль, лаўровы ліст, перац.

ЗАПЯКАНКА З ПЕЧАНІ

З печані здымаюць плеўку, прапускаюць два разы праз мясарубку, дадаюць дробна нарэзаную падсмажаную на сметанковым масле цыбулю, яечны жаўток, сухары, соль, перац і перамешваюць. Затым дадаюць збіты яечны бялок, выкладваюць у змазаную сметанковым маслам і абсыпаную сухарамі форму і запякаюць у духоўцы 25—30 мінут.

Падаюць са сметанковым маслам, варанай бульбай, марынаванымі агуркамі.

На 100 г печані (цялячай) — 25 г сметанковага масла, 15 г рэпчатой цыбулі, 1/2 яйка, 15 г сухароў, соль, перац.

ФАРШЫРАВАНАЯ ЦЯЛЯЧАЯ ГРУДЗІНКА

З цялячай грудзінкі выразаюць рэзры і з больш тоўстых месц зразаюць прыкладна 50 г мякаці, якую некалькі разоў прапускаюць праз мясарубку разам з замочаным у вадзе белым хлебам і падсмажанай на сметанковым масле цыбуляй. У молатае мяса дадаюць соль, вадку і булён і старанна размешваюць.

Цялячую грудзінку націраюць соллю, зверху накладваюць мясны фарш і скручваюць рулетам. Краі зашываюць ніткай, абсмажваюць на блясе з разогрэтым тлушчам, дадаюць вадку або булён, перац, лаўровы ліст і працягваюць смажыць пры сярэднім нагрэве, зрэдку паліваючы і пераварачваючы.

Са смажанай цялячай грудзінкі вымаюць ніткі, нарэзаюць на лустачкі і падаюць з чырвоным соусам, адваранай або смажанай бульбай.

На 250 г цялячай грудзінкі — 10 г тлушчу (для смажання), спецыі.

Для начинкі: на 50 г мякаці — 10 г беллага хлеба, 25 г рэпчатой цыбулі, 5 г сметанковага масла, соль.

КЕКС З РАЗЫНКАМІ

Сметанковае масла расціраюць з палавінай усёй колькасці цукру, цёртай цэдрай лімона, дадаюць па аднаму цэлыя яйкі і збіваюць да растварэння цукру, дадаюць дрожджы, прасеяную пшанічную муку і даюць падысці. У выбраданае цеста дадаюць цукар, які застаўся, прамытыя, абсушаныя разынькі, замешваюць цеста, перакладаюць у форму і даюць расстаяцца. Выпякаюць у гарачай духоўцы да ўтварэння карычневай скарынькі і адставання пры ўтыканні лучынькі.

На 400 г сметанковага масла або маргарыну — 200 г цукру, 3 яйкі, 100 г разынак, лімонная або апельсінавая цэдра, 500—600 г пшанічнай мукі, 100 г дрожджаў.

ШЧАЎЕ І ШПІНАТ

У булёне з ялавічыны або свініны вараць пакрышаныя ў выглядзе саломкі шчаўе, шпінат і нарэзаныя скрылікамі падсмажаныя з тлушчам цыбулю і пятаўшку амаль да поўнай гатоўнасці шчаўя і шпінату.

Пшанічную муку падсмажваюць, разводзяць булёнам, уліваюць у страву і кіпяцяць 5 мінут.

Шчаўе са шпінатам падаюць без мяса, са смятанай, звараным укрутую яйкам і пакрышаным зяленівам.

На 100—150 г ялавічыны або свініны — 100 г шчаўя, 100 г шпінату, 15 г рэпчатой цыбулі,

ПЕРШАЕ ЗЯЛЕНІВА

Шпінат, шчаўе, зяленіва пятаўшкі (з высаджаных увесну карэнняў), рэвень, зімовая цыбуля, што адскачыла на градцы, як толькі прыгрэла сонейка, — усё гэта павінна быць у веснавыя дні на кожным сталі. Яны ўносяць у наш штодзёны рацыён вельмі карысныя рэчывы: вітамін С і правітамін А — карацін, каштоўныя мінеральныя солі, ужо не кажучы пра смакавыя і араматычныя якасці.

Лісце маладога шчаўя і шпінату, сцяблы рэвеню змяшчаюць у сабе, апрача іншых каштоўных рэчываў, шчаўевую кіслату, якая мае здольнасць звязваць кальцы, а гэта вельмі важна для чалавечага арганізма. Вядома, што найбольш багатыя на кальцы малако і малочныя прадукты, яечны жаўток. Таму раім:

шпінат падаваць з малочным соусам;

шчаўе запраўляць, апрача смятаны, малаком і яйкамі;

кампот з рэвеню падаваць на дэсерт пасля стравы з малаком або тварагу;

не гатаваць у адзін дзень усё ці нават два віды названай нам гародніны, напрыклад, шпінату і рэвеню, ці шчаўя і рэвеню;

дабаўляць да кожнай стравы зяленіва пятаўшкі — свежае, вымытае, пакрышанае нажом з нержавеючай сталі.

Каб у салатах і вінегрэтах лепш захоўваўся карацін, запраўляйце іх смятанай або маянэзам не загадзя, а перад ядой.

Пясочнае цеста не мясціце доўга, інакш яно будзе цвёрдае і страціць свой смак.

Вараная бульба будзе смачнейшая, калі вы дабавіце ў вадку 3—4 зубкі часнату або крыху кропу.

Калі вы хочаце спячы бульбу ў духоўцы, накаліце бульбіны відэльцам, каб яны не лопаліся.

Не разбаўляйце халодным малаком бульбяное пюрэ: яно будзе шэрае, неапетытнае. Улівайце толькі кіпячае малако і пакрыху, каб не ўтварыліся камячкі.

КАРЫСНЫЯ ПАРАДЫ

Бульбяныя катлеты стануць пышнейшыя, калі ў іх пакласці крыху соды.

Каб скурка бульбы, якая варыцца «ў мундзіры», не лопалася, дадайце ў вадку некалькі кропель воцату.

Бефстроганаў будзе больш прыемны на смак, калі прыгатаваць яго з грыбамі. Сушаныя баравікі намочваюць, разразаюць на долькі і тушаць разам з мясам.

Захоўвайце наву ў шкляннай пасудзе або ў металічных банках з шчыльнымі накрывкамі, у сухім і халодным месцы. Варыце наву ў фарфоравых, фаянсавых, керамічных, шклянных, эмаліраваных або з нержавеючай сталі кафейніках.

Для прыгатавання навы ўжывайце сырую вадку.

Гатовую наву адразу ж разлівайце ў кубкі. Доўгае настайванне надае напітку горч.

ПРАВІЛЫ ДЛЯ НАВЕДВАЛЬНІКАЎ ТЭАТРАЎ І КАНЦЭРТНЫХ ЗАЛАЎ

1. Ніколі не прыходзь у тэатр своєчасова, да пачатку прадстаўлення. Інакш людзі падумаюць, што ты гультай, а не дзелавы чалавек. Пры выкананні уверчурцы круціся ў крэсле і гучней ляскай адкідным сядзеннем. Гэтым ты не толькі палегчыш задачу музыканта, які іграе на літаўрах, але і ўнясеш драматычную нотку ў манатонную прэлюдыю.

2. Як мага часцей нахіляйся да сваёй жонкі або спадарожніцы і гучна растлумачвай ёй змест твора. Гэта ты павінен рабіць для таго, каб суседзі пераканаліся, з якім культурным чалавекам ім выпала шчасце сядзець побач.

3. Пры выкананні арыў нягучна падпявай. Гэта надасць упэўненасць выканаўцу.

4. На класічных п'есах не забывай сярод напружанай цішыні падказваць акцёрам вядомыя цытаты.

5. Купляючы шакаладныя цукеркі, аддавай перавагу хрусткай абгортцы. Раскручваючы цукерку ў час канцэрта, ты звернеш на сябе ўвагу больш, чым любы геніяльны віртуоз.

6. Толькі прафаны ў мастацтве чакаюць апошняй рэплікі героя або заключнага акорда сімфоніі. Ты ж смела кіруйся да выхаду.

Трымайся гэтых правіл. І ты тады будзеш па праву лічыцца заядлым тэатралам і знаўцам музыкі.

Эрых СОЙКА

Пераклад з румынскай мовы

КАНСУЛЬТАЦЫЯ ЮРЫСТА

Я павінна атрымліваць ад мужа аліменты на 3 дзяцей у размер 50% яго заробтку кожны месяц. Але муж сістэматычна ўхіляецца ад уплаты аліментаў, па два — тры месяцы не працуе. Прашу растлумачыць, ці можна да пагаднення запазычанасці ўтрымліваць аліменты звыш 50% заробтку ў месяц, а таксама ці маю я права звярнуцца з іскам у суд аб прысуджэнні аліментаў у цвёрдай грашовай суме?

Селіванова, г. Жлобін

Згодна з артыкулам 81 Кодэкса аб шлюбе і сям'і Беларускай ССР аліменты на траіх і больш непаўналетніх дзяцей спаганяюцца ў размер 50% палавіны заробтку (даходу) бацькоў. Утрыманне з заробтнай платы звыш 50% кожны месяц законам не дапускаецца. Запозычанасць па аліментах можна спагнаць шляхам абарачэння спагнання на маёмасць плацельшчыка аліментаў.

У тых выпадках, калі бацька або маці, якія абавязаны плаціць аліменты, мае нерэгулярны, зменлівы заробтак (даход), або калі частка заробтку (даходу) выдаецца ў натуре, а таксама ў іншых выпадках, калі спагнанне аліментаў у долявых адносінах да заробтку (даходу) бацькі ці маці немагчыма або цяжка, аліменты па просьбе іх атрымальніка могуць быць спагнаны судом у цвёрдай грашовай суме, якая падлягае выплаце кожны месяц (артыкул 83 Кодэкса аб шлюбе і сям'і Беларускай ССР).

У якіх выпадках выплачваецца дапамога па цяжарнасці і родах у размер 100% поўнага заробтку? Ці ўтрымліваецца падаток з гэтай дапамогі?

В. М. Дземідовіч, г. п. Узда

Дапамога за час водпуску па цяжарнасці і родах жанчынам-работніцам і служачым, якія з'яўляюцца членамі прафсаюза, у размер 100% поўнага заробтку за ўвесь перыяд водпуску выплачваецца:

тым, хто мае агульны стаж работы не менш 3 год, у тым ліку не менш 2 год няспынай работы на гэтым прадпрыемстве або ва ўстанове;

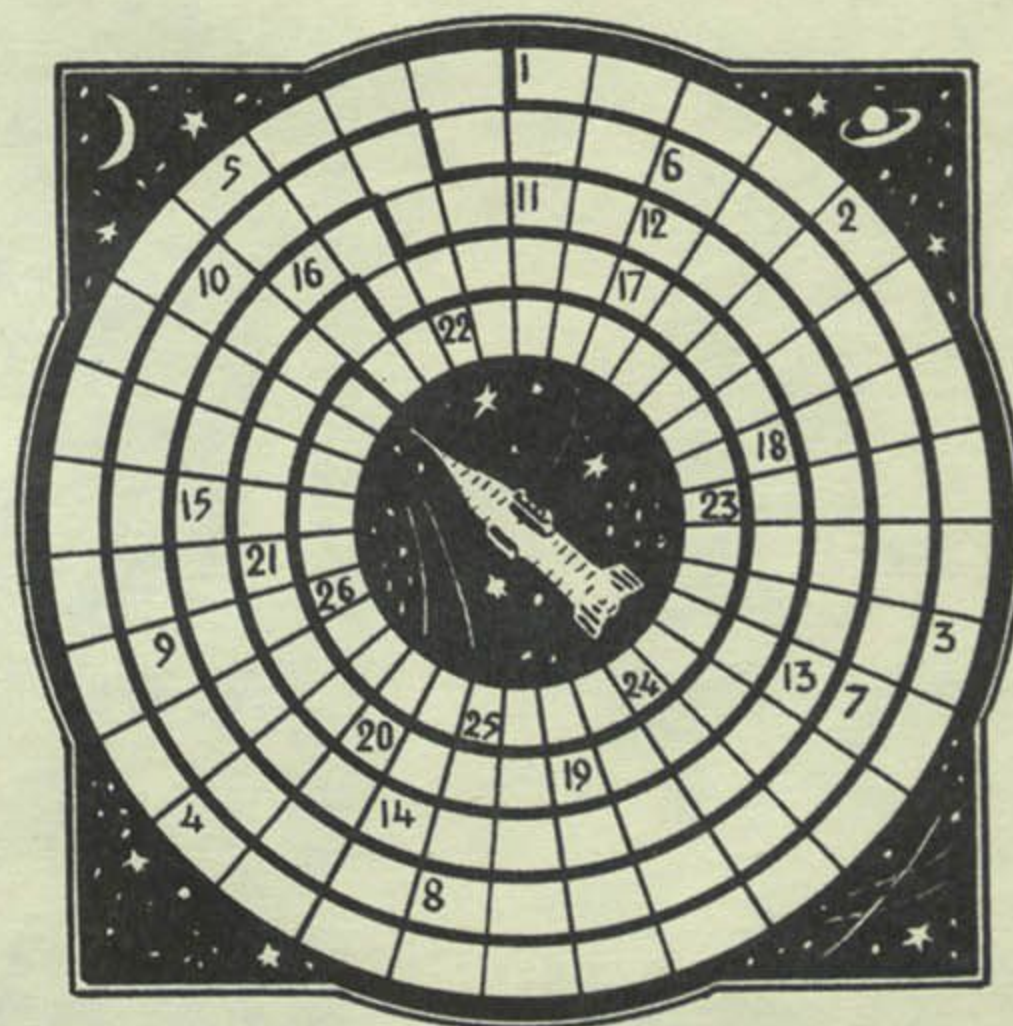
тым, хто не дасягнуў 18 год, але прарабіў няспынна на гэтым прадпрыемстве або ва ўстанове не менш 1 года;

былым партызанкам і інвалідам Айчыннай вайны;

маючым ордэн;

жанчынам-наватарам або перадавікам вытворчасці пры наяўнасці агульнага стажу работы не менш 1 года.

Падатковы падатак з дапамогі па цяжарнасці і родах утрымліваецца на агульных падставах.

1. Горад, у якім нарадзіўся Ю. А. Гагарын. 2. Савецкі штучны спадарожнік Зямлі. 3. Ракета, запушчаная на арбіту вакол Зямлі. 4. Месца для запуску касмічных караблёў. 5. Адзінка вымярэння частаты перадач, якія вядуцца з космасу. 6. Першая ў свеце жанчына-касманаўт. 7. Чырвоная зорка ў сузор'і Скарыпіёна. 8. Асобная група зорак. 9. Частка свету. 10. Ясная зорка ў сузор'і Арла. 11. Сузор'е паўднёвага паўшар'я неба. 12. Пілот касмічнага карабля. 13. Аптычны прыбор, які служыць для назірання нябесных сцягёл. 14. Савецкі касманаўт. 15. Пазыўныя касманаўта-6. 16. Малая планета. 17. Сузор'е. 18. Паветраная абалонка зямнога шара. 19. Касмічныя пазыўныя касманаўтаў Бяляева і Ляонава. 20. Нябеснае цела. 21. Сузор'е паўночнага паўшар'я неба. 22. Навука аб нябесных целах. 23. Касмічныя пазыўныя касманаўта-5. 24. Буйны метэарыт. 25. Сузор'е, якое знаходзіцца паміж Вялікай і Малой Мядзведзіцамі. 26. Планета сонечнай сістэмы.

Склалі Уладзімір і Ніна АБАБУРКІ

На першай старонцы вокладкі — каляровае фота Ул. Вялхоткі.

Галоўны рэдактар А. П. УС. Рэдакцыйная калегія: М. Н. БАРСТОК, А. С. ВАСІЛЕВІЧ, М. А. ЖЫДОВІЧ, М. С. КОНАНАВА, Р. У. КУДРЭВІЧ, Л. П. МАРЫНКЕВІЧ, Р. С. ПІЕНАВА, В. А. ЧАРНЯЎСКАЯ.

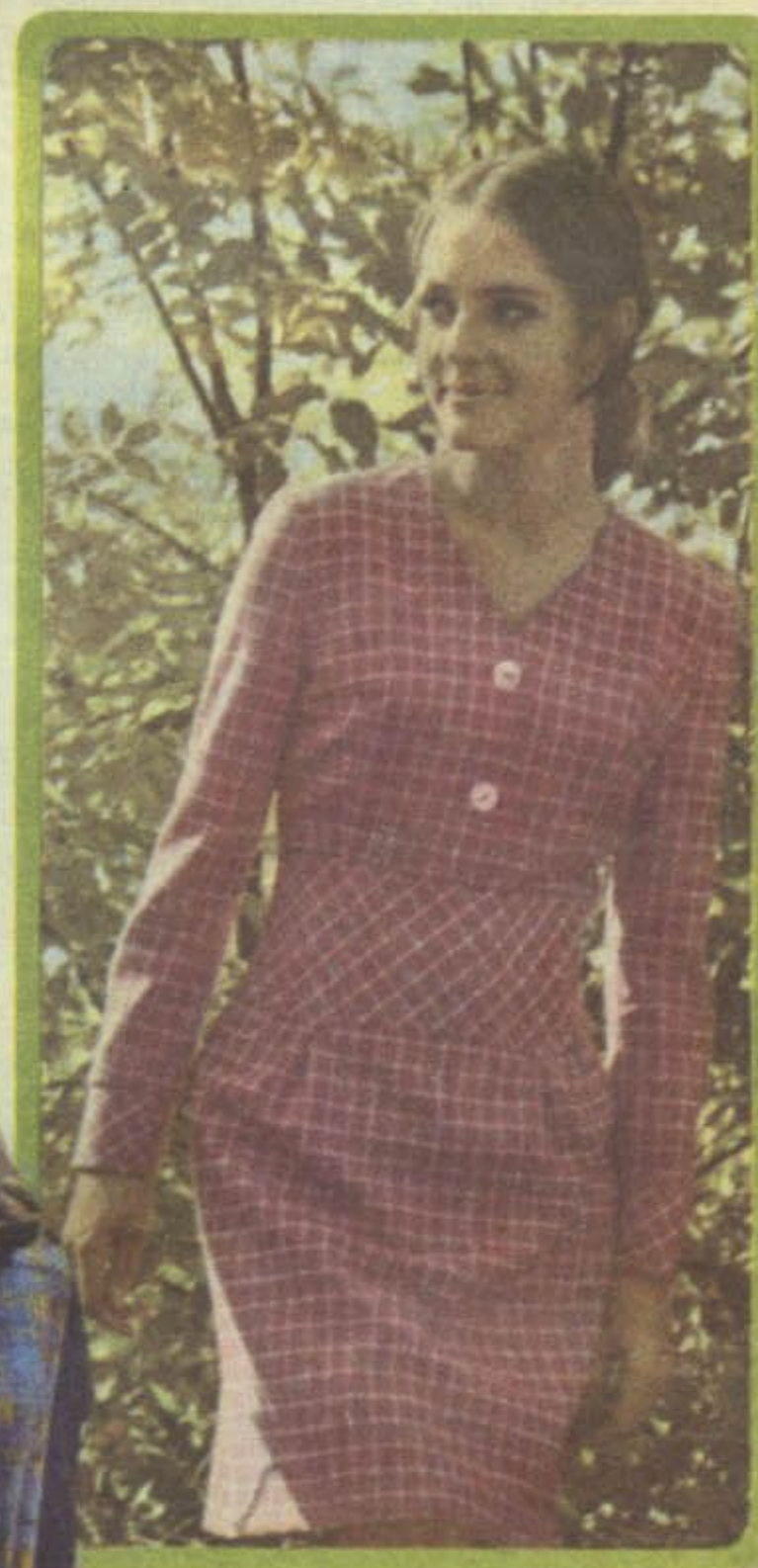
Тэхнічны рэдактар І. А. Цылаў. Карэктар В. І. Асіпенка. Мастацкае афармленне Ю. У. Пучынскага.

Журнал «Работница и крестьянка» на беларуском языке. Издание ЦК КП Белоруссии.

Адрас рэдакцыі: Мінск, Ленінскі праспект, 77. Тэлефоны: галоўнага рэдактара — 32-20-51, адказн. сакратара, аддзела прамысловасці — 32-38-14, аддзела сельскай гаспадаркі і культуры — 32-38-24.

Здадзена ў набор 30.III-70 г. Падпісана да друку 22/IV-70 г. АТ 09908. Друк. арк. 5,5. Аўт. арк. 7,3. Папера 60×90%. Дадатак — выкрайка. Тыр. 348384 экз. Зак. 835.

Друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі. Мінск. Цана 15 кап.

Цена 15 коп.

74995